

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Eliška Matyášová

Don Quijote jako literární typ v české literatuře 20. století

OLOMOUC 2012

vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph. D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala samostatně a že jsem řádně uvedla všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Olomouci dne 1. 4. 2012

Eliška Matyášová

Poděkování:

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D, za odborné vedení bakalářské práce v přátelské atmosféře.

Obsah

ÚVOD	5
1. DON QUIJOTE NAPŘÍČ ČESKOU LITERATUROU 20. STOLETÍ.....	7
2. POSTAVY V ČESKÉ LITERATUŘE.....	13
2.1 Don Quijote toužící (Viktor Dyk).....	13
2.2 Don Quijote hledající (Franz Kafka).....	15
2.3 Pětkrát don Quijote v díle Vladislava Vančury.....	16
2.3.1 Don Quijote mýlí se	17
2.3.2 Don Quijote putující	18
2.3.3 Don Quijote překvapující.....	19
2.3.4 Don Quijote vyzrávající.....	21
2.3.5 Don Quijote bojující	23
2.4 Don Quijote vzdorující (Karel Čapek)	24
2.5 Don Quijote poznávající (Zdeněk Němeček).....	25
2.6 Don Quijote blouznící (Jan Drda).....	26
2.7 Don Quijote prohrávající (Ota Pavel)	27
2.8 Dvě podoby dona Quijota podle Bohumila Hrabala.....	29
2.8.1 Don Quijote vyprávějící.....	30
2.8.2 Don Quijote mlčící.....	32
2.9 Don Quijote snící (Petr Placák).....	34
2.10 Don Quijote ztrácející sám sebe (Michal Viewegh).....	35
EPILOG.....	36
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	37
Použité prameny	37
Použitá literatura	38
Elektronické zdroje	40

Úvod

S donem Quijotem jako literárním typem jsem se setkala v knize anglického autora Grahama Greena *Monsignore Quijote*. Jak již název napovídá, jejím hlavním hrdinou je římskokatolický kněz. Jeho nadšení pro dona Quijota mě oslovilo. Cervantesův román byl pro něj druhou nejoblíbenější knihou po Písmu svatém. Často z něj citoval a parafrázoval ho. Uvědomila jsem si, jak málo znám Cervantesova dona Quijota, a že si dnes každý Quijotovu postavu interpretuje po svém. Kdo je vlastně don Quijote de la Mancha, který se vydal do světa v 17. století? Původně jsem se chtěla věnovat jeho vývoji v české i světové literatuře 20. století. Teprve při analýze publikací českých autorů jsem zjistila, že don Quijote v naší zemi prošel složitým vývojem. U některých autorů se dokonce objevuje v řadě děl. Zúžila jsem tedy prostor svého zájmu na domácí literární produkci.

Jméno don Quijote de la Mancha není neznámé, protože si tento rytíř vydobyl světovou a nesmrtelnou slávu. Mnohé otázky kolem něj ale zůstávají, a asi navždy zůstanou, nezodpovězeny. Čím dokázal Quijote oslovit a inspirovat umělce? Proč neztrácí na aktuálnosti? Jakým způsobem si dokáže tento bláznivý rytíř získávat čtenářské sympatie? Najít odpovědi na tyto otázky se pokusili už mnozí literární kritici a badatelé. Jenže don Quijote se vymyká všem snahám o zvěcnění a systematizaci, přestože k těmto reduktivním postupům má člověk přirozené sklony. Díky tomu se jako literární typ zapsal do kulturního povědomí a mohl žít přes další stovky let.

Práci je možno chápat jako odpověď na výzvu, kterou publikoval Miguel de Unamuno ve své eseji *O četbě a výkladu Dona Quijota*. Unamuno píše: „*Bylo by poutavější nad všechny maličkosti a drobnůstky, které nahromadili o donu Quijotovi všichni cervantesovští masoreti a jim podobní, zaznamenati to, jak rozdílně porozuměli osobnosti manchanského rytíře rozliční spisovatelé, kteří o něm psali. Don Quijote se octl ve stech děl a jejich autoři ho nechali vykonat a říci to, co nevykonal a neřekl v textu Cervantesově, a z toho všeho by bylo možno vytvořiti postavu dona Quijota vně díla Cervantesova.*“¹

O tento ambiciózní cíl se práce ani nepokouší. Spíše chce přispět pomyslným dílkem do mozaiky obrazu dona Quijota ve světové literatuře a představit české modifikace této známé literární postavy.

¹ UNAMUNO DE, M. *Španělské esseye*. Brno: Vetus Via, 1997, s. 36.

V její první části se pokusím o velmi stručné postihnoutí některých výrazných vlastností dona Quijota v kontextu české literární tvorby 20. století. Chtěla bych v ní představit vývoj, jakým v naší literatuře tento španělský rytíř prošel, a nastínit, co mají novodobí quijotové společného se Cervantesovým rytířem, a v čem se naopak liší.

V další a stěžejní části se budu zabývat jednotlivými postavami z pera českých autorů a budu hledat možné paralely postav s literárním typem Quijote. Zvláště tato část se zabývá aktuálností tohoto literárního typu v české literatuře. Budu analyzovat postavy české literatury podle časové posloupnosti, jak byly knihy publikovány. Jedinou výjimkou budou kapitoly o autorech, kteří napsali více knih s postavami blízkými duchu dona Quijota. I v nich zachovám časový řád, ale v rámci kapitoly, nikoli práce jako celku. Důvodem je lepší přehlednost textu.

Práce má přispět k lepšímu pochopení literární postavy mezi čtenářskou veřejností. Měla by čtenáře motivovat k samostatnému myšlení při četbě knih, které může být svým způsobem tvůrčí, protože každý si může text interpretovat sám. Správné chápání postav v literárním světě pak může být přínosem pro mezilidské vztahy. Posiluje empatii, rozvíjí schopnost vnímat rozlišenosti lidských charakterů a vede k sociální toleranci.

1. Don Quijote napříč českou literaturou 20. století

Pokud se má práce zabývat dědictvím dona Quijota, které zanechal české literatuře, jistě je správné si rytíře Smutné Podoby nejdříve přiblížit a pomocí jeho charakteristiky hledat možné paralely v díle českých autorů 20. století.

Při prvním seznamování s literární postavou se zcela přirozeně čtenáři ptají na údaj, je-li kladná nebo záporná. Většina čtenářů si potřebuje literární postavu zařadit do určité skupiny a buď ji přijmout, nebo odmítnout jako vzor. Je to nejzákladnější rozdělení, které se u literárních postav dělá. A mnohdy ne zcela vědomě. Ovšem na takový způsob uvažování se kriticky dívá Kundera, když prohlašuje: „*Pro ducha naší doby je to buď Anna, nebo Karenin, kdo má pravdu, a stará moudrost Cervantesova, která nám vypráví o obtížnosti vědění a o nepolapitelnosti pravdy se jeví obtížná a zbytečná.*“²

Položit si otázku, jestli je don Quijote dobrý či špatný, lze snadno napadnout metodologicky. Správná formulace by měla znít: „Kdo je don Quijote?“ A proto se nepokusíme tvrdit, že je don Quijote hrdina nebo blázen, ale chceme ho představit, jaký je ve své ambivalentnosti a nejednoznačnosti podle „staré moudrosti Cervantesovy.“ Pluralitu názorů na povahu dona Quijota si uvědomoval už jeho tvůrce Miguel de Cervantes, když v druhém díle své knihy na otázku Rytíře Smutné Podoby, za koho ho lidé považují, odpovídá ústy Sancho Panzy: „*O vaší udatnosti, uhlazeném chování, statečných činech a plánech Vaší Milosti, mluví se rozličně; jedni tvrdí, že jste blázen, ale zajímavý, druzí, že jste statečný, ale nešťastný, jiní zas, že máte vybrané způsoby, ale že jste domýšlivý; soudí se tak různě, že na Vaší Milosti ani na mně nezbyvá zbla zdravého.*“³ Musíme dát zbrojnoši zapravdu. Pochopit dona Quijota v celé jeho šířce a hloubce je vskutku velkou výzvou.

Předně si musíme ujasnit vývoj, jakým don Quijote prošel již v obou dílech Cervantesova románu. Zpočátku je směšnou figurkou, která se chová ztřeštěně a jejímž motivem k tomuto chování je touha po slávě a uznání. Ve svém bláznovství jde natolik daleko, že v této touze prosazuje svou spravedlnost a své, respektive vyčtené, názory na svět. Je zcela vyhraněným individualistou. Stává se v podstatě sobcem, jemuž se svět zúžil podle vyčtených předloh, mužem neznajícím jiné pravdy, než té své.

² KUNDERA, M. *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*. Brno: Atlantis, 2005, s. 29

³ CERVANTES SAAVEDRA, M. de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. 17. vyd. Praha: Odeon, 1966, s. 362.

V druhém díle se však don Quijote proměňuje. V jádru zůstává stejný, ale prochází několika životními zkušenostmi a šablonovitost jeho příhod už není tolik zřetelná. Cervantesova kritika se přenáší z dona Quijota na společnost. Quijote se bláznivě chová, ale neutvrzují ho v tom lidé okolo něj? Nejsou k němu dosti krutí, když si z něj dělají objekt své zábavy? Z poblázněného idealisty se stane hrdina, jehož chybou se stane pouze nedbalost ke společenským podmínkám a k reálnému životu, v nichž chtěl svůj ideál uskutečňovat. A jak napsal Václav Černý: „*Celá Cervantesova kniha se hemží bláznů, jenomže je tu dvojí bláznovství: bláznovství vznešené a bláznovství nízké. Je jasné, jakého druhu je to Quijotovo.*“⁴

Don Quijote vypovídá o lidskosti, touze, vytrvalosti i frustraci. Cervantes ho chtěl definitivně pochovat, a proto jej nechal úředně prohlásit za mrtvého. Ovšem don Quijote povstal z mrtvých. V českých zemích dvacátého století nastoupil svou cestu v díle Viktora Dyka. Dykovo drama *Zmoudření dona Quijota* se neredukuje na pouhou adaptaci románu do dramatické podoby. Jeho don Quijote je svěbytnou postavou, člověkem jdoucím za láskou a porozuměním. To není klišé. Dykův Quijote se skutečně pokouší prolomit nechápavost svého okolí, jeho odjezd je gesto vzdoru, vyjádřením touhy po změně a naplnění smyslu života.

Na tuto linii navázal Vladislav Vančura, když napsal svého *Učitele a žáka*. Podařilo se mu vygradovat střet mezi usedlostí (zastoupenou generačně starším strýcem) a výbojností (mladý Jan). Vančura do příběhu zakomponoval dvě quijotské⁵ postavy: Jan a jeho učitel. Janův učitel má pokročilý věk, a přece neutichá jeho hlas po ušlechtilých cílech. Vančura nabízí svému čtenáři dvojí řešení těchto quijotů. Janův anarchistický postoj končí rozčarováním, jeho učitel se vydá na další pouť s přesvědčením o transcendenci lidského ducha.

Vančura vede bláznivost svých dalších postav do extrému. Ony nejsou schopny iluzi prohlédnout. Jedinou výjimkou je povídka *Občan don Quijote*, kde se objevuje nový typ dona Quijota. Jeho souvislost se Cervantesovým hrdinou je spíše povrchní. Quijote se stává figurou pro prezentaci Vančurových politických názorů a vhodnou paralelou ke španělské kultuře. Vančurova interpretace Quijota jako občana a soudruha se opírala o tehdejší rozšířený postoj k občanské válce ve Španělsku. Umělecky pojal postavu dona Quijota, jež se stala především nositelem autorovy sympatie k levicovým silám Španělska.

⁴ ČERNÝ, V. Don Quijote a quijotismus. *Host do domu*, 1966, roč. XIII, č. 5, s. 15.

⁵ Existují různé tvary pro pojmenování odvozená od propria don Quijote. My se přidržíme tvaru “quijotský.”

Cervantesův don Quijote je známý neuvěřitelnou sebedůvěrou a pevným odhodláním, když se vrhá do boje za věc, které věří. Proto se proslavil svým bojem s větrnými mlýny, jak jej zaznamenal Miguel de Cervantes. „*Vtom spatřili třicet nebo čtyřicet větrných mlýnů, které jsou na té rovině, a don Quijote, uviděv je, řekl svému zbrojnoši: „Štěstí řídí naši věc lépe, než jsme si dovedli přát. Neboť hled', příteli Sancho Panzo, tamto se ukazuje třicet nebo ještě o trochu více ohromných obrů, s nimiž mívám zápasit a všechny je pobít.*“⁶ Obdobné rysy nese Vančurův Quijote. Mění se motivace boje, ale quijotský způsob ne. Quijote je stále ochotný bít se za správné věci a pomoci dobru. Musíme přiznat, že pomáhá dobru, které správně vidí pouze Quijote. To je jeho limit a omezení, a proto je možné odhlédnout od Vančurova “politikaření.“ Quijote není neomylný.

Vančura se stal vůbec dědicem hodným Cervantese. Jeho mnohé literární postavy nesou rysy rytíře ze Španělska. Don Quijote se během své cesty utkává s realitou. Výsledkem toho jsou dvě situace: buď na to zle doplatí, nebo mu lidé uvěří. Za vše mluví přesvědčení Sancho Panzy, jenž stojí na pomezí těchto situací. Častokrát nahlíží pravdivě skutečnost, ale nechá se svým velitelem přesvědčit o nejnemyslnějších věcech na světě. A právě v této polaritě se nacházejí Vančurovy postavy. Jsou konfrontovány se světem, který nejsou schopny reflektovat a poznat.

Jan Marhoul a Josef Danowitz se z fikce neprobudí, není jim toho dopřáno. Jejich omyl je s nimi úzce spjat, nelze je měnit, protože by to už nebyli oni. Marhoulův život skončí několikátým bankrotem a Danowitz se nechá pobláznit knihami. Stejný je problém dona Quijota. Nikdy si nepřipustí chybu ve svém poznávání reality, které vyústilo z jeho sklonu ke snění a z četby rytířských románů, protože „*si nasadil do hlavy, že celá ta spleť vymyšlených bajek, jež četl, je pravdou, že nakonec proň nebylo jistější věci na světě.*“⁷

Vančurův kníže Megalrogov je podobný Marhoulovi a Danowitzovi více, než se na první pohled zdá. Naplňuje spíše druhou variantu střetu člověka s realitou. Podaří se mu měnit své okolí a získat si příznivce. Megalrogov natolik žije ve svých lžích, že se stanou uvěřitelnými i pro lidi z jeho okolí. Pro svou silnou víru a přesvědčivost se daří donu Quijotovi poplést lidi zdravé a rozumné, tedy především svého zbrojnoše Sancho Panzu. Megalrogov ztělesňuje relativně šťastnější část povahy dona Quijota. Rytíř se zřídka dočkává ocenění a pohodlí.

⁶ CERVANTES SAAVEDRA, M. de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. 17. vyd. Praha: Odeon, 1966, s. 42.

⁷ Tamtéž, s. 16.

V podobném duchu lze hodnotit novější quijotskou postavu, strýce Pepina od Bohumila Hrabala. Pepin umí blahodárně působit na své bližní. Oproti Vančurovi mu Hrabal navrácí prvek komiky a nevyhraňuje jeho schopnosti měnit okolní svět. Pepin dokáže osvěžit své úzké okolí a s vančurovskými postavami ho spojuje taktéž organické spojení vlastní bizarnosti s povahou. Nelze ho vychovávat a předělávat. Změnu mu přinese až ztráta fyzických sil. Je na tom podobně, jako když se na Quijotův účet baví i další postavy, protože „*pro ty, jimž povaha dona Quijota nebyla hádankou, bylo toto všechno látkou nesmírné švandy, ale těm, kdo ji neznali, to připadalo jako největší nesmysl na světě.*“⁸

Na Hrabalovi pábitele navazuje Ota Pavel. Postava Leopolda Poppera ze *Smrti krásných srnců* nám může připomenout upovídáného a životem kypícího Pepina. Leopold tolik nerozesmává, protože má vlastní důstojnost. Jako Megalrogov a Pepin umí potěšit své okolí. Přenáší na všechny svou energii a udivuje svou schopností znovu a znovu se postavit na nohy. Sdílí Quijotovo mínění, když rytíř po své porážce se stádem ovcí prohlašuje: „*Věz, Sancho, že člověk není ničím víc než kterýkoliv jiný, nedokáže-li více než jiný. Všechny tyto bouře, které nás stíhají, jsou znamením, že se brzo čas vyjasní a podniky naše se nám budou dařit.*“⁹ V této víře a optimismu vše koná až do doby svého prohlédnutí a smrti.

Quijotova neteř svému strýci vytýká: „*Domníváte se, že jste statný, ač jste nemocen, že napravujete co je křivé, ačkoliv jste sám stářím zkřivlý, a hlavně že jste rytířem, ačkoliv víte, že jím nejste, neboť jím může být pouze šlechtic, ale ne chud'as.*“¹⁰ A nemůžeme se jí divit, protože další vlastností Quijota je zaměňování reality s vlastními představami. A hlavně, don Quijote se identifikuje s představou, kterou si o sobě učinil. Stejně je tomu u Petra Sedmilháře od Jana Drdy.

Drda vystupňoval bláznivost dona Quijota ve své knize *Putování Petra Sedmilháře*. Petr je psychicky nemocný člověk, nedokáže prohlédnout blud, ve kterém žije. Považuje se za prince a v tomto přesvědčení zemře. Jeho quijotství je vrozené a v tom se podobá hrdinům Vančurovým. Na rozdíl od nich se jeho bláznivost rozvine až v době dospělosti. Petr i Quijote nezaměňují pouze vnější věci a okolní svět. Don Quijote se sám sebe zřká vlastní identity ve prospěch své představy. Už není zemanem Alonsem Quijanem, ale rytířem donem Quijotem.

⁸ CERVANTES SAAVEDRA, M. de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. 17. vyd. Praha: Odeon, 1966, s. 303.

⁹ Tamtéž, s. 98.

¹⁰ Tamtéž, s. 379.

Hrabal se zasloužil o další zcela originální quijotskou postavu. Je jí Haňťa z *Příliš hlučné samoty*. Tato postava je důležitým mezníkem, nebo přesněji řečeno, je vztyčným bodem druhého quijotského proudu v české literatuře.

Pro již uvedenou galerii literárních postav je typické, že se její hrdinové nepozastavují nad svým jednáním a jejich quijotství je jim dáno od narození až do smrti. To dobře koresponduje s životem rytíře z Manchy. Ovšem česká literatura disponuje několika postavami, které si svou výstřednost uvědomují a promýšlejí ji. Jako první postavu tohoto typu je možné uvést hlavního hrdinu zmiňovaného dramatu Viktora Dyka. Toto drama, začátek Quijotovy cesty v českých zemích 20. století, je rozcestníkem pro oba české proudy. Dykův Quijote se zamýšlí nad svými činy, uvědomuje si svou prohru, když přestal věřit svému ideálu. Připouští si falešnost ideologie, ve které žil, a toto zjištění mu přinese smrt. Quijotství je mu blízké, bez něj umírá, ale současně ho dokáže hodnotit a rozlišovat.

Rozvinout quijotství až do existenciální roviny se podařilo Franzi Kafkovi. Jeho zeměměřič K. se pokouší dostat do zámku. Pro něj věc jednoduchá a logická. Teprve později začíná zjišťovat obtížnost svého počínání. Je mu záhadou chování ostatních vesničanů, kteří v zámku nikdy nebyli. Osudem K. je boj o dosažení čehosi nadlidského. O tom však K. takto neuvažuje, ale svého podivínství si je vědom, a dokonce se ho snaží zatajovat před ostatními.

Don Quijote si vytrvale stojí na svém a žije svůj sen, neboť tváří tvář svému dalšímu omylu, kdy zaměnil realitu za fikci, se hájí slovy: „*Nyní mám znovu potvrzeno, o čem jsem se již jindy přesvědčil. Kouzelníci, kteří mě stíhají, mi postaví před zrak věci, jak jsou, a pak je změní a přetvoří, jak se jim líbí. Říkám Vám poctivě a bez přetvářky, že jsem pokládal vše, co se zde dalo, za skutečnost.*“¹¹ Stejně poctivě a bez přetvářky by mohl mluvit Kafkův K. Jenže Kafka jde dále. Není skutečnost to, co vnímá K.? Nežijí v omylu všichni ti zotročení lidé bez názoru?

Odtud je pouze krok k meziválečnému quijotovi. Stává se jím doktor Galén, stojící v opozici proti většině svého národa. Jistě si každý s ním spojí onen urputný boj s válečným běsněním, vyhraněný pacifismus a vzdor vůči bojechtivé společnosti. Kdo má pravdu? Je opravdu nemožné zastavit národ chystající se na konflikt? Jako Kafkův K. je doktor Galén ve svém úsilí osamocený a nepochopený.

¹¹ CERVANTES SAAVEDRA, M. de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. 17. vyd. Praha: Odeon, 1966, s. 484.

Don Quijote se staví proti současnosti a společnosti. Což také následně potvrzuje slovy: „Vyznám se lépe ve zbraních než ve vědách, a ze své záliby ve válečnictví usuzuji, že na moje zrození měla vliv planeta Mars, jejíž dráhou tedy kráčet musím, navzdor celému světu.“¹² Citovaný úryvek je spíše paradoxem. Galén je pacifista, Quijote milovník válečnictví. Oba nenacházejí pro své názory pochopení. Ovšem svůj cíl dokáže prosazovat Galén daleko pragmatičtěji než don Quijote. Vědom si svého postavení dokáže své přání prosazovat díky politice a vytrvalosti.

Kdo si skutečně láme hlavu nad svým quijotstvím, je mladý Roušar od Zdeňka Němečka. Nedokáže racionálně zdůvodnit své jednání, ale jeho nebezpečná cesta do Španělska za poznáním je vskutku quijotská. Je si toho zcela vědom, ale nemůže jinak, ponoukán neznámou silou.

Hrabalův Haňša se realitě nevyhýbá. Chápe ji, opouští iluzornost světa a vidí mnohem dále než řada jeho vrstevníků. Jeho quijotský boj o uchování knih a kultury, odehrávající se ve sběrně starého papíru, se děje vědomě. A jako Quijote žije pro něco, co se ztrácí v novém věku.

Na Kafkovu linii navazuje undergroundový Petr Placák. Podobně jako Kafka se tento mladý autor pokouší najít své místo ve světě a o svém životním pocitu nechává promlouvat svého hrdinu. Karel Medor vidí dál než druzí a cítí se mezi nimi cizincem. Už není tolik kafkovským vnitřním donem Quijotem. Dokáže se společnosti postavit, uniká jí ve svém snovém světě.

V 90. letech se na literárním poli objevila postava Josefa od Michala Viewegha. V mnohém připomíná Leopolda Poppera. Josef se quijotem stane v době normalizace, kdy se snaží čelit nespravedlnosti a státní moci. Ovšem neumí dopředu odhalit moc svého nepřítele a jeho quijotství ho dovede na hranici duševní nemoci. Rád by mu unikl, ale rozhodne se pozdě. Josefovo quijotství se typově blíží Petrovi od Jana Drdy.

Vývoj v české literatuře přinesl quijotství mnoho nových podob. Lze vysledovat několik cest, kterými prošly postavy u různých autorů. Každá z nich prohloubila novou dimenzi dona Quijota. V literatuře se objevily dva proudy, kterými se Quijote vydal. Jejich rozlišení děláme podle skutečnosti, zda si jsou literární postavy své výjimečnosti vědomy, či nikoliv.

¹² CERVANTES SAAVEDRA, M. de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. 17.vyd. Praha: Odeon, 1966, s. 380.

2. Postavy v české literatuře

2.1 Don Quijote toužící (Viktor Dyk)

Viktor Dyk patří do generace, která zažila krizi konce století, první světovou válku, po ní bídu a rychle se měnící svět. Stejně se změnil i don Quijote, zestárl s dobou a musel se jí přizpůsobit. Podle Antonína M. Příši¹³ je výsadou „starého“ Quijota skálopevné přesvědčení, že jeho iluze je realitou. Dnešní quijotové se příliš často obrací na své sanchy panzy a potřebují být ubezpečeni, že jejich iluze je pouhou iluzí. Jinými slovy: nevěří svým snům, ale chtějí realitě uniknout na křídlech fantasmie. Bohužel však nežijí ani sen (jako Quijote) a ani skutečnost (jako Sancho).

V područí Sancho Panzy se ocitl také Viktor Dyk. Vždyť jistě i on chtěl žít svůj sen, udržet si čistotu mládí a jeho ideálů, stále věřit. Čemu? To je jedno, hlavně ještě něčemu věřit, protože jistoty 19. století se rychle rozplynuly a ukázaly se nedostatky moderní společnosti. Jenže Dykovi se tuto touhu nepodařilo naplnit a prošel životní deziluzí. Proto je také jeho *Zmoudření dona Quijota* laděno pesimisticky.

Dyk vyšel při psaní svého dramatu z románové předlohy Cervantese, kterého osobitě interpretoval. V Dykově podání se sice Quijote také dopouští omylu, když zaměňuje Dulcineu za nevěstku Dolores, ale už není směšnou figurkou. Stává se člověkem věřícím ve svůj sen.

Petra Buzková¹⁴ považuje Dykova dona Quijota za domýšlivce. Tato kritička nejen označuje *Zmoudření dona Quijota* za Dykův sestup, ale napadá celou myšlenku díla. Quijote je podle jejího mínění neurotik, který vyniká děláním z komára velblouda, je egocentrický, protože neuznává jiné krásy a pravdy, kromě svých vysněných. Navíc jeho porážku způsobil nevyžitý erotismus, kdy se ohlédl po neznámé ženě. Domýšlivost tohoto blázna pak vidí v jeho vizi, že co není po jeho, je ničemné. Proto je původcem svého ztroskotání nakonec on sám. Buzková se tedy ztotožňuje s pojetím dona Quijota jako domýšlivce s dobrými způsoby, když hodnotí Dykovu dramatizaci významného evropského románu. Otázkou zůstává, jestli svou hru takto chápal sám autor.

Buzkové můžeme dát jistě v mnohém zapravdu, ale pokusme se o ještě nový pohled na dona Quijota, abychom se vyhnuli riziku redukcionismu. Pojďme se ještě věnovat našemu rozboru, kdy analyzujeme postavu v souvislostech s jejím tvůrcem.

¹³ Srov. PÍŠA, A. M. *Dvacátá léta*. Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 77.

¹⁴ Srov. BUZKOVÁ, P. *České drama*. Praha: Melantrich, 1932. s. 114 – 115.

Adolf Veselý¹⁵ došel k názoru, že do Quijota shrnul básník zkušenost vlastní i zkušenost své generace. Pokud s ním souhlasíme, nesmíme na to zapomenout a zohlednit při zkoumání umělecké směry, které Dyka ovlivnily.

Není odchod dona Quijota jakýmsi obdobím Dykovy anarchie? „*Stál jsem na vinici a hleděl jsem na bílou silnici, vinoucí se k severu. Zdálo se mi, že na mne volá: Ubohý pošetilče, civíš zde na své hroudě se založenýma rukama. Procházíš se svým domem jako vězením. Procházíš se zahradou jako klecí,*“ prohlašuje Quijote. A dále říká: „*Chci jít, aniž bych věděl, kam večer dojdu. Jít, aniž bych věděl, s kým se potkám. Chci měnit krajiny a měnit tváře. Jediné chci nosit beze změny ve svém srdci: svou lásku.*“¹⁶

Svou víru v lásku upevňuje Quijote v Sierře Moreně a vrcholu dosahuje v noci před Tobosou, kde silou své víry získává sympatie nevěstky Dolores a současně se dopouští nejzávažnějšího zmýlení, kdy Dolores pokládá za Dulcineu. Je to omyl i básníka, který si uchovával své ideály, které byly liché? A byl přes tuto lichost, o které nevěděl, šťastný?

Dramatik dochází k rozčarování při porážce dona Quijota. Podle Veselého¹⁷ jím byla Dykova porážka na poli politickém. Důvody však mohou být daleko rozmanitější. Pro zvýšení naléhavosti této porážky, užívá autor symbolistické vidění v podobě vavřínového listu a vyjadřuje se zkratkovitě až impresionisticky, když mluví v náznacích a krátkých větách.

V poslední části dramatu dochází ke zmoudření hlavního protagonisty. Cervantesův hrdina umírá vysílením. Dykův hrdina umírá spolu se svým snem, protože se konečně setká tváří v tvář se skutečnou Dulcineou, jež se ani zdaleka nepodobá kultivované a křehké dámě, jak si ji Quijote vysnil a ztělesnil do Dolores. Pouze čtenář ví, že Dolores není nevinná dáma. Quijotův omyl je o to tragičtější.

A co básník Dyk? „*Básník zří zradu, nicotnost a marnost světa – ale má vnitřní jistotu, má své centrum securitatis, má svůj pevný bod. Zaskočen skutečností, zklamán lidmi, nedůvěřivý ke všem a ke všemu v obvyklém svém patetickém heroismu vysoko chce třítmat svou myšlenku, pokorně nést svůj úkol a nenáročně naplňovat její příkaz,*“¹⁸ napsal o Dykovi Píša.

Dyk předal svému Quijotovi mnoho ze sebe, ale nedal na otázku existence své chiméry jednoznačnou odpověď, neboť sám utonul v nejistotě „nového quijotství.“

¹⁵ Srov. VESELÝ, A. Viktor Dyk dramatika. *Lumír*, 1933, ročník 59, č. 9 -10, s. 505.

¹⁶ DYK, V. *Zmoudření dona Quijota*. Praha: Orbis, 1957, s. 15 – 16.

¹⁷ Srov. VESELÝ, A. Viktor Dyk dramatika. *Lumír*, 1933, ročník 59, č. 9 -10, s. 505.

¹⁸ PÍŠA, A. M. *Dvacátá léta*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 77.

2.2 Don Quijote hledající (Franz Kafka)

Další pohled na dona Quijota nám předkládá Franz Kafka ve svém románu *Zámek*. Obvykle se don Quijote hodnotí a posuzuje podle svých vnějších projevů. Jedná se v podstatě o jakýsi pohled zvenku. Zkoumáme Quijotovy projevy a srovnáváme je s realitou. Jenže Cervantes několikrát upozorňuje na Quijotovo přesvědčení o skutečnosti svých představ. Don Quijote doslova žije svůj sen. Proto je na místě zamyslet se nad tím, jak tento muž prožíval svá dobrodružství.

Ve své eseji *Zneuznávané dědictví Cervantesovo* se Milan Kundera¹⁹ zamýšlí nad vývojem evropského románu. Podle něho je Cervantes otcem veliké evropské iluze o nenahraditelné jedinečnosti individua. Tato iluze dosáhla největšího rozmachu v 19. století v postavě Emy Bovaryové²⁰ a postupně je rozmetávána a oslabována. Úplně se ale neztrácí, protože dále Kundera uvádí, že se v postavě Kafkova K. vrací don Quijote. Je to don Quijote převlečený za zeměměřiče. Vrací se po třech staletích putování. Cesta dona Quijota tedy dále pokračuje a bude pokračovat, dokud lidstvo nepozná realitu a přestane se cítit zmatené. Tuto skutečnost dnes odráží kultura relativismu, jež nově chápe dona Quijota. I on má svou pravdu.

Kafka pracuje s postavou dona Quijota už ve svých *Aforismech*. Staví se na jeho stranu a odsuzuje zbrojnoše Sancho Panzu. Svou lítost nad Quijotem vyjádřil Kafka slovy: „*Jedním z nejdůležitějších donquijotských činů, výraznějším než boj s větrným mlýnem, je: sebevražda. Mrtvý don Quijote chce zabít mrtvého dona Quijota; na zabití však potřebuje živé místečko, které hledá mečem vytrvale a marně.*“²¹ K marnému hledání je odsouzen též K.

Zeměměřič K. se stane zaměstnancem tajemného zámku. Uvízne ve vsi pod zámkem, kde se odehrávají podivné věci. Den trvá pouze několik hodin. Celá vesnice žije v podivném strachu a zcela se podvoluje nepochopitelné byrokratické mašinerii. K. se cítí vysílen, i když neví proč. Jak se asi cítil don Quijote, když se Dulcinea proměnila v hrubé děvče?

K. je zmatený a má pocit, že nedobrovolně žije ve snu. Quijote žije svůj sen. Oba se snaží změnit sen ve skutečnost, ale ani jeden z nich nedosáhne svého cíle. Svět, ve kterém se ocitli, jim nedovoluje žít podle vlastních představ. Don Quijote tímto způsobem nabývá komičnosti, K. zase tragičnosti. Quijote vystřízliví, osud pana K. Kafka nedokončil.

¹⁹ Srov. KUNDERA, M. *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*. Brno: Atlantis, 2005, s. 16 – 17.

²⁰ Podle Ortegy Y Gassetta (Srov. ORTEGA Y GASSET, J. *Meditace o Quijotovi*. Brno: Host, 2007, s. 98) je Ema Bovaryová v podstatě don Quijote v ženských sukních.

²¹ KAFKA, F. *Aforismy*. 3. vyd. Praha: Torst, 1998, s. 69.

2.3 Pětkrát don Quijote v díle Vladislava Vančury

Vladislav Vančura vynikal odvahou při experimentování se slovy, neotřelým způsobem vyjadřování a neobyčejným básnickým nadáním. Můžeme si povšimnout, že řada jeho románových a dramatických postav nese v sobě podobné rysy jako don Quijote.

Důvod pro blízkost typu Quijote a vančurovských postav je podle Jiřího Holého²² v podobné historické situaci Vančury a Cervantese. Disproporce mezi společenskými třídami a krize kapitalistické společnosti vedly k silnému vlivu marxistické filosofie. K ní se Vančura hlásil. Komunismus byl chápán jako obrodná síla společnosti, která potřebuje nový spravedlivý řád. Stejně tak renesance se snaží o obnovu, o přiblížení se obyčejnému člověku.²³ A tak lze i chápat postavu dona Quijota, který je přes svou bláznivost lidský.

Další souvislost Vančury a Cervantese vidí Holý v analogické tvůrčí metodě těchto autorů. Oba se snaží svým dílem přinést poselství o soudobé společnosti, a to formou uměleckou, racionální i s použitím nadsázky. Vančurovy postavy přes své podivínství objevují nedostatky a nemorálnost ostatních “normálních“ postav.

Bláznivost Quijotovu způsobila absurdita rytířských knih, kde je popsána jiná společnost, než jaká je ve skutečnosti. Proto působí podivně také Quijote, který se pohybuje ve společenském řádu, jenž není reálný a existuje pouze v knihách. Vančurovy postavy nežijí knihami, ale vlastními životy. Jejich výstřednost není možné zdůvodnit, udělat jim diagnózu a podle toho se snažit je napravit. Tak Vančura násobí jejich tragiku, protože je není možné vyléčit ani spálením knih, ani vlastní smrtí. Autor vidí jediný lék pro tyto lidi. Musí se změnit doba a ne oni sami. Nelze je změnit, aniž by při tom ztratili sami sebe. A právě proto je nutné zlepšit společenské poměry v mladém republice.

Vančura originálně vyšel z Cervantesova románu a dokázal nově interpretovat jeho hlavní postavu. My se zaměříme na postavy z románů *Pekař Jan Marhoul*, *Pole orná a válečná*, *Konec starých časů*, ze scénické básně *Učitel a žák* a z povídky *Občan don Quijote*. Všechny vznikly v první polovině 20. století v době před 2. světovou válkou, ve které Vančura ztratil život.

²²Srov. HOLÝ, J. Donkichotský motiv v díle Vladislava Vančury. In: *Literární archiv*. Praha, 1982, s. 38.

²³Znovuoživení literárního typu dona Quijota ve dvacátém století je v tomto nástinu historie mnohem pochopitelnější. Jako Cervantesův Quijote vznikl v době rozkvétající buržoasie, tak se nově objevuje v době neúnosnosti kapitalismu dvacátého století.

2.3.1 Don Quijote mýlící se

První Vančurův román *Pekař Jan Marhoul* nadchl dobovou kritiku a posunul jeho autora do čela moderní české prózy. Charakteristika Jana Marhoula není jednoduchá, protože sám autor se jí v přímé formě vyhýbal. To nechalo otevřené dveře pro nejrůznější výklady této postavy. Pro Františka Götze²⁴ byl mystickým sociálním anarchistou z kořene českoobrátského a typem české duše národní. Bartoš Vlček²⁵ jej charakterizoval jako typ parazita, ze kterého se čtenářům udělá nanic. V každém případě Marhoul nese silné stopy quijotství, a proto nás bude zajímat.

Jana charakterizují slova Sancho Panzy – blázen, ale zajímavý. Používání pojmu blázen v případě Marhoulově musíme brát s rezervou. Jan používá svého rozumu dobře, pouze nedokáže hospodařit s penězi a z jeho naivity a ustavičného bláznovství ho nelze vyvést. Janova manželka tu supluje roli Sancho Panzy. Sama by dokázala s financemi lépe zacházet, ale nechává se slepě vést svým manželem a věří jeho bláznovství. Prohlédne, až když je pozdě. Přesto se nemůže na Jana hněvat. Podobně tu nahrazují postavy faráře a holiče Marhoulovi přátelé sodovkář Ruddy a hluchý cestář Deyl.

Čím je náš pekař podobný rytíři ze 17. století? Dobová kritika nejčastěji vnímala postavu Jana jako prototyp proletáře, který doplácí na nemilosrdnou kapitalistickou třídu. Vančura povolal svého pekaře na počátek 20. století, protože celou společnost zachvátila degenerace a úpadek. Podle něj bylo třeba ukázat světu jiné poměry. Cervantes volil útěk do minulosti, kterou se snažil očistit od nánosu patosu a až nelidského heroismu. Vančura odkazuje do budoucnosti, kde mimo proletariát již nebudou jiné hodnoty. Jejich hrdinové však žijí v přítomnosti a právě proto tolik trpí.

Don Quijote není schopen nahlížet pravdivě realitu. Proto se často mýlí, když zaměňuje hospodu za hrad, děvečky za vznešené dámy nebo ovce za armádu. Bohužel obraznost nedovolí pekaři rozeznat skutečnost a klam. Zatímco Quijote dodatečně pozná svůj omyl, Marhoul ve svém pokřiveném pohledu na svět setrvá po celý život.

V Marhoulově prostomyslnosti je prostor pro Vančurovu kritiku společnosti. Podobně nechal společnost kritizovat Cervantes ústy a činy svého moudrého blázna Quijota. Oni žijí tím, o čem druzí pouze mluví.

²⁴ Srov. GÖTZ, F. *Jasnící se horizont*. Praha: Václav Petr, 1926, s. 222.

²⁵ Srov. VLČEK, B. Na rozcestí. *Cesta*, 1924, roč. VI, č. 40, s. 582.

2.3.2 Don Quijote putující

Quijotské rysy nese další vančurovská postava. Je to postava vedlejší, ale našemu hrdinovi v mnohém podobná. Josef Danowitz z *Polí orných a válečných* je mladším synem barona Danowitze. Jako mladší syn poněkud mdlého rozumu je určen pro kněžskou dráhu. Sám je však přesvědčený o svých znamenitých schopnostech a touží po vědecké dráze. Jeho bláznivost vystupňuje, když zatouží získat slávu v církevních kruzích a stát se světcem, o kterých mnoho přečetl a slyšel. Stejně jako don Quijote nekriticky věří v neomylnost knih.

Jaroslav O. Novotný si ve své recenzi posteskl, že není jasné, čeho chtěl autor docílit uvedením druhého Danowitzova syna Josefa, jenž „*je pošetilý omezený kněz, dokonávající po nezdařené bizarní jeruzalémské cestě svůj život, kdesi v blázinci, kamž ho dá starý Danowitz zavřítí pro domnělou krádež rentovních papírů.*“²⁶ Josef putuje do Svaté země, ale cesta skončí naprostým fiaskem, protože jeho nepraktické quijotství nemohlo mít dlouhého trvání. Tento muž, jehož pověst blázna šla s ním jako zvonce s kroky krávy a který nemohl vyjít na pouť jeruzalémskou bez směšnosti, příliš brzy opustí své vize z ryze praktických důvodů. Pohodlí je mu nadevše. Rozlišení mezi Josefem a Quijotem je právě v prostředí, ve kterém chtějí oba ztělesnit své touhy. Oba touží po věcech, o kterých četli či slyšeli, ale nikdy je nezažili na vlastní kůži. Vytrvalejším z této dvojice je don Quijote, který je svému snu oddán tělem i duší. Josef pouze duší, a proto tělesné potřeby nakonec získají navrch.

V knize *Pole orná a válečná* nenalezneme jedinou zcela kladnou postavu. Autor se v ní pokusil zachytit básnickým jazykem bídu lidského pokolení. Josef Danowitz proto nemůže být vnímán pozitivně. Don Quijote si získává sympatie, nebo alespoň soucit. Josef toho může těžko docílit, nebo vůbec ne. Důvod je možná v tom, že Quijote se snaží druhým pomáhat nejen proto, aby zveličil své jméno, ale také svou upřímnou vírou v dobro. Josefovo chování je motivováno také slávychtivostí. Ale ničím více. Koneckonců jeho odchod z otcovského domu a nápad na pouť do Jeruzaléma jsou pouze okamžitým nápadem, nepromyšleným a impulsivním.

Don Quijote sebe považuje za potulného rytíře, Josef Danowitz za poutníka. Don Quijote je úzce spjatý se svým bláznovstvím a podle Viktora Dyka jeho prohlédnutí mu přináší smrt. Josef svou představu zradí po několika překážkách.

²⁶ NOVOTNÝ, J. O. Moderní apokalypsa. *Cesta*, 1926, roč. VIII, č. 10, s. 162.

2.3.3 Don Quijote překvapující

K zájmu o hlavní postavu dalšího Vančurova románu *Konec starých časů* nás opravňuje tvrzení odborných kritiků, kteří v ní viděli spojení dona Quijota a barona Prášila s Chlestakovem²⁷ nebo spojení dona Quijota s donem Juanem, Cyranem a baronem Prášilem²⁸. Z toho můžeme usoudit, že postava ruského bělogvardějského knížete a plukovníka Megalrogova, je plná rozporů. My se pokusíme zaměřit na quijotskou stránku osobnosti tohoto představitele “starých časů.”

Na zámku Kratochvíle, který spravuje regent Stoklasa, jemuž chybí veškeré mravy třídy šlechtické, se jednoho dne objeví záhadný muž obestřený tajemnem a exotikou. Nejsou mu cizí panské zvyky, rád poroučí ostatním, ale současně je baví svými neuvěřitelnými historkami. Získá si sympatie dětí a slečen, dále pana Stoklasu a knihovníka Bernarda Spery, který zaznamenal tuto kratochvilskou epizodu. Trnem v oku se stane mužům, kteří vedle něj hrají pouze vedlejší roli v očích dam.

Kdo je skutečně tento muž, se z knihy nedozvíme. Známe ho pouze z vyprávění Spery, který plukovníka současně odmítá a přijímá, přeje mu i závidí, snaží se ho pochopit a zase mu nerozumí. Je to asi tak, když lidé stále nevědí, zda je don Quijote blázen či si z nich utahuje. Také Spera tápe. Nakonec dochází k tomu, že se jedná o podvodníka a lháře. Ovšem lháře s kouzlem získat si náklonnost čtenářů. Snad proto, že svým lžím sám věří, jak pochopil Spera, když zastihnul knížete psát plukovní deník. Tehdy knihovník dojde k závěru, že Magalrogov nemá “všech pět pohromadě” a že je to politováníhodný blázen.

Pokud chceme najít nějaký hlavní rys, který našeho plukovníka spojuje s donem Quijotem, je to jistě jeho víra ve svou pravdu. Stejně jako don Quijote, také Megalgorov věří tomu, co říká. Rozdíl je pouze v tom, že Quijote věří ve vítězství potulného rytířstva, zatímco plukovník věří v konečné vítězství bělogvardějských gard. V sebejistotě vzniká přesvědčivost těchto podivuhodných postav, v jejich sebevědomí schopnost poplést rozumné lidi. Jejich bláznovství je zajímavé tím, že je neprůhledné, matoucí, nejednoznačné. A především darem pro okolí. Umí v lidech probudit fantasi, strhnout je do svého světa a vyvést z otupělé letargie a šedosti dne.

²⁷ Srov. PÍŠA, A. M. *Třicátá léta*. Praha: Československý spisovatel, 1971, s. 134.

²⁸ Srov. SEZIMA, K. Z nové tvorby románové VI. *Lumír*, 1935, roč. LXI, s. 109.

Sám Spera nakonec pochopí, proč má Megalrogov úspěch především u dětí a žen. Svým chováním a příběhy nechává ožít snům a přáním dětských let, kdy snad každý člověk toužil po dobrodružství a velikých činech hodných zapamatování. Bohužel se tyto sny úměrně ztrácí s přibývajícými lety. V tomto pohledu pak můžeme lépe chápat laskavé pozvání dona Quijota rytířem Zeleného pláště, donem Diegem de Mirandou, i jeho kladné přijetí čtenáři. Adresáti Cervantesova románu se mohou ptát sami sebe: „Nebyli jsme v určitém věku také jako don Quijote? Plní ideálů a víry?“ Don Quijote dojíká. Jeho bláznovství tkví v tom, že se nejen mívá s dobou rytířskou, ale jeho chování se mívá i s věkem ke snění určeným. Dítě s bláznivými kousky si zaslouží lásku a pousmání, starý muž vyvolá spíše soucit.

Kouzlo plukovníka začne ztrácet na přitažlivosti. Pro muže neplatilo, protože jsou příliš zakotveni v politických a v důsledku toho v podstatě finančních starostech rozumných lidí. Navíc je pro ně kníže soupeřem v lásce. Jeho odchod je pro ně tedy úlevou. Kníže Megalrogov se vydá na další quijotskou pouť se svým věrným sluhou Váňou.

Právě postava Váni tvoří se svým pánem známou dvojici don Quijote a Sancho Panza. Podobné rysy se Sanchou nachází Jiří Poláček²⁹ také u knihovníka a argumentuje vyjádřením knížete, že Spera má s Váňou společného více, než se na prvý pohled zdá. První jmenovaný, Váňa, zná knížete mnohem lépe, častokrát by dal raději přednost teplu, plnému žaludku a jistotě. Je však proniknut duchem svého pána, takže navzdory svému nesouhlasu je stále puzen ho doprovázet při dobrodružných cestách. Spera naproti tomu odmítne knížecí nabídku k následování, ale neskrývá také své sympatie k Megalrogovi, a snaží se jeho bláznovství korigovat k prospěchu svému i knížecímu.

Kriticky se ke stavbě postav v tomto románu postavil Antonín M. Píša,³⁰ jenž soudí, že autor podřídil psychologii postav dynamice děje. Podle něj nejsou dostatečně individuální, ale jsou spíše loutkami bez hlubší psychologie. Naopak Poláček³¹ konkrétně v Megalrogovi vidí nadčasový typ a jednu z nejvirtuóznějších postav české literatury. Ať už chápeme Megalrogova jako postavu schematickou nebo jako zcela originální, přesto v sobě nese výrazné stopy quijotství.

Konec starých šlechtických časů na Kratochvíli nastává po plukovníkově odchodu. Konec starých časů potulného rytířstva v Manche přichází Quijotovým prohlédnutím a jeho smrtí.

²⁹ Srov. POLÁČEK, J. *Portréty a osudy*. Boskovice: Albert, 1994, s. 83.

³⁰ Srov. PÍŠA, A. M. *Třicátá léta*. Praha: Československý spisovatel, 1971, s. 135.

³¹ Srov. POLÁČEK, J. *Portréty a osudy*. Boskovice: Albert, 1994, s. 82.

2.3.4 Don Quijote vyzrávající

Učitel a žák je scénická báseň, kterou uvedlo na svých prknech Osvobozené divadlo v roce 1927. Její úspěch se nedá srovnávat s předcházejícími Vančurovými romány. Literárními kritiky byla přijata s rozpaky. Není divu. Vančura, proslulý jako mistr slova, se pustil do umělecky náročného díla, které vyžaduje vyzrálost jeho příjemců. Sám František X. Šalda³² se nebál přiznat, že mu jistě z představení uniklo mnohé a že by je potřeboval vidět ještě jednou. V podobném duchu je hodnotí Julius Fučík,³³ který sice označil Vančurovy metafory za mistrné, ale velmi těžké pro pochopení, což ještě znesnadňuje předvedení básně na divadle. V neposlední řadě mu pak vytýká schematičnost postav, zvláště mu byla cizí postava žáka Jana, kterého dokonce označuje za studený a abstraktněly typ, nemohoucí nikoho inspirovat. Přes tuto kritiku se pokusíme analyzovat oba hlavní protagonisty a hledat u nich možné paralely s donem Quijotem.

Děj *Učitele a žáka* není postavený na příliš složité zápletky a překvapivých zvratech. Diváka udržuje v napětí nejasnost chování žáka, který není spokojen se svým životem u strýce a cítí se příliš svázán s přízemními starostmi dospělých lidí. Nespokojenost žáka Jana není určena nijak konkrétně. Chce proměnit v čin to, co vyčetl z knih svého učitele. Zde je ovšem na místě Šaldova³⁴ námitka, že divák neví, co žák z učitelových knih vyčetl, a že se z Jana stane frazér a trosečnický don Quijote.

Vančura zamlčuje důvod Janovy cesty. Cervantesův don Quijote se vydává také na cestu do světa, který si vysnil četbou rytířských románů. Jeho bláznovství nelze vysvětlit, protože mimo tuto abnormalitu se chová velmi rozumně. Janův nerozum a přebujelou fantasií je možné přičíst jeho mládí. Jedině tak lze omluvit jeho mylné přesvědčení o mystifikaci, ve které se cítil být doma vychováván.

O podobnosti Janovy a Quijotovy touhy svědčí jejich ušlechtilý cíl chránit vdovy a sirotky, napravovat křivdu, být prospěšný potřebným. Jan prohlašuje: „*Nevěsto, paní, děti v postýlkách, bojácní spáči, nestrachujte se, stojím pod okny. Pod vašimi okny, před stanem, v mrazivé samotě. Chtěl bych býti na všech místech, na každé stráží.*“³⁵

³² Srov. ŠALDA, F. X. *Kritické projevy 13*. Praha: Československý spisovatel, 1963, s. 299.

³³ Srov. FUČÍK, B. Vančurův učitel a žák. *Tvar*, 1928, roč. II, s. 15 – 18.

³⁴ Srov. ŠALDA, F. X. *Kritické projevy 13*. Praha: Československý spisovatel, 1963, s. 299-300.

³⁵ VANČURA, V. *Učitel a žák*. Praha: Plejada, 1927, s. 38.

Janova touha po dobrodružství a hrdinských činech se zvrtné v nebezpečí, kterému podlehl už don Quijote. Zaměňuje realitu s fantasií a stává se pro sebe jediným nositelem pravdy. Uvěří, že u sebe má nůž, a že tímto neexistujícím nožem zabil strýce, kterého pokládal za banditu. Jeho omyl mu nikdo není schopen vyvrátit. Nakonec Jan přijme tvrzení svědků, ale v duši je zmatený, protože vše podle něj proběhlo jinak. Přestává si věřit. Nůž, kterým údajně zabíjel, se v jeho vědomí změní v legendární zbraně známé z knih. Sám nakonec uznává své bláznovství, které vzniklo z přehnané senzibility a ze sklonu ke snění.

Janova životní moudrost se těžko srovnává s nesčetnými událostmi, se kterými se setkal hrdinný rytíř ze Španělska. Vančurovi se podařilo ve zkratce zachytit drama Quijota. Janův tajný odchod do světa, jeho touhy a představy, bolestné prohlédnutí svého omylu, to vše v sobě zahrnuje Cervantesův román. Vančura dal svému hrdinovi vystřízlivět včas. Probuzení ze snu však pro něj neznamena výhru. Naopak. Zřídka se své identity a stává se jedním z mnoha průměrných lidí bez špetky snění. Jeho život ztrácí smysl a stává se nešťastným.

Druhou hlavní postavou je Janův učitel, který v něm zpočátku vychovává touhu po věcech vzdálených a vyšších, než je pouhá starost o přežití. Chová v něm lásku k umění. Především v něm Jiří Holý³⁶ vidí představitele quijota. Je to podle něj quijote zbavený negativních rysů a směšnosti. Dalo by se říci quijote zmoudřelý a vyzrálý. Tam, kde Janova cesta končí, učitelova pokračuje. Následuje Jana poté, co opustil dům, a přebírá spíše roli Sancho Panzy, když se snaží Janovo pobláznění usměrnit. Janův učitel vystupuje jako básník a doktor. Snaží se tedy „lécit“ Janovo snění a na cestě ho přesvědčuje o jeho nezralosti.

Doktor vystupuje jako rozumný a vzdělaný člověk. Jak ho můžeme srovnávat s pomateným donem Quijotem? Je to v jeho pohledu na svět, který vidí v jeho bizarnosti a bláznivosti. Ne nadarmo nabádá Jana: „*Mé dítě, měj se na pozoru. Uč se, abys nezůstal bláznem, neboť lidé rodí se blázny!*“³⁷

Pravému quijotskému putování je tedy věnováno málo prostoru v závěru scénické básně. Učitel opouští „změšťáctěného“ Jana a vydává se hlásat svou víru v sílu lidské myšlenky. Výchova Jana je pouhou epizodkou učitelova života. Proto také nelze zjednodušit toto dílo na příběh revoltujícího mládí, které vystřízliví ke konvenci a domovství, a na odsouzení druhořadosti bludné postavy učitelovy, jak tvrdí Edmond Konrád.³⁸

³⁶ Srov. HOLÝ, J. Donkichotský motiv v díle Vladislava Vančury. In: *Literární archiv*. Praha, 1982, s. 42.

³⁷ VANČURA, V. *Učitel a žák*. Praha: Plejada, 1927, s. 13.

³⁸ Srov. KONRÁD, E. Osvobození a básník. *Cesta*, 1928, roč. X, č. 4, s. 65.

2.3.5 Don Quijote bojující

Svůj zájem o dona Quijota Vančura zpečetil ve své povídce *Občan don Quijote*, která již svým názvem odkazuje k našemu rytíři i k jeho aktuálnímu pojetí.

Jiří Pistorius³⁹ ve svém článku *Don Quijote Třetí* sleduje vývoj postavy dona Quijota v české literatuře 20. století a podle jeho stáří mu přiřazuje řadové číslovky, jak se dělává u vládců. Za dona Quijota Prvního přirozeně označuje Cervantesova rytíře. Po třech stech letech je Quijotovým potomkem Dykův don Quijote Druhý, který v sobě zahrnuje skepsi autorovy generace. A o třicet let mladší synem quijotského rodu je Vančurův don Quijote Třetí. Ten se vymotal z pesimismu, překonal své zklamání, zvládl své vystřízlivění a stává se cele pozitivní postavou, která je rozumná a plně odpovědná za své činy.

Rozdíl mezi Vančurovým a Cervantesovým Quijotem ční ve více než třech staletích a tím také v jiných motivech pro svůj vznik. V románu *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha* pranýřuje farář s kanovníkem odklon literatury od reality, což podle nich vede k matení lidí. Cervantes nekritizuje jenom rytířské romány čpící veteší, ale i život Španělů, kteří prožívali svůj sen a důvěřovali všemu, co bylo napsáno.

Vančurův Quijote nekritizuje stav soudobé literatury a španělskou mentalitu. Povídka je politicky angažovaná, protože se staví na stranu republikánů ve španělské občanské válce. Původně vyšla ve sborníku věnovaném Španělsku a nese se ve stejném duchu jako báseň Františka Halase *Don Quijote bojující*, kde se také manchanský rytíř objevuje. Vančurův Quijote zanechává své směšnosti, když zří nebezpečí, které hrozí jeho národu. Prvky humoru Vančura zachoval ve slovech Sancha, který v rytířském blouznění setrvává déle než jeho pán.

V této Vančurově práci se odráží protest proti Francově politice a teroru ve Španělsku. Don Quijote dostává tvář uvědomělého soudruha, který chce bojovat za republikánské Španělsko. Vedle toho, že autor skvěle vystihl Cervantesův styl, dostává náš Quijote zcela novou podobu. Odkládá svůj bláznův šat, odkládá komičnost a mylné představy. Má ještě něco společného s oním donem Quijotem, potulným rytířem?

Podle Vančury zůstává stále hrdinou, který bojuje za svůj ideál a víru. Pouze tedy odkládá masku potulného rytíře a se stejnou odvahou se vrhá do boje za věc, které věří. Quijote se nemění, pouze jeho ideál. Blázen? Už ne. Z blázna se stal občan.

³⁹ Srov. PISTORIUS, J. Don Quijote Třetí. *Kritický měsíčník*, 1946, ročník VII, s. 63.

2.4 Don Quijote vzdorující (Karel Čapek)

Pokud bychom hledali quijotskou postavu v díle Karla Čapka, jistě by jí byl doktor Galén z dramatu *Bílá nemoc*. Galénova touha po míru a metoda, jak ho nastolit, se zdá všem neuskutečnitelná. Je to idealista, který touží po nedosažitelném - alespoň v očích společnosti Čapkova fiktivního státu. S Quijotem ho spojuje především odvaha postavit se většinové společnosti. Stejně jako Cervantes reaguje Čapek na potřebu své doby. Cervantes se nebojí ukázat nedostatky rytířských románů. Čapek se rozhodl napsat své drama jako varování před hrozbou fašismu.⁴⁰

Na Čapkově postavě je zajímavé, že nevznikla pouze ve fantasii spisovatele. Jak uvádí Jan Martinec,⁴¹ Čapek se nechal inspirovat skutečným židovským doktorem Liebchenem, který v době první republiky léčil v Praze nemajetné pacienty. Doktor Galén po něm zdědil lásku k chudým nemocným, oblíbenost tehdejší lékařské kapacity, nesmělost a přitom neústupnost. S donem Quijotem spojuje Galéna podobný přístup k realitě.

František Valouch napsal: „Galén je zobrazen jako člověk, který jde za svým cílem s vědomím zcela určitým, ale jeho postoj ke skutečnosti je krajně naivní a benevolentní. Jeho tragika je diskrétní, bez prudkých gest a divadelních efektů.“⁴² Stejný autor pak uvádí, že morální požadavky Galéna nemohly obstát v konfrontaci se skutečností. Znakem jeho způsobu myšlení je pacifistický donquijotský boj s nesrovnatelně mocnější silou války.⁴³

Doktor Galén se rozhodne donutit celý svět k míru skrze lék proti nebezpečnému moru. Jako jediný totiž tento lék objevil. Jeho přesvědčení a rozhodnost se opírá o nehezské zážitky z války, kdy ošetřoval raněné. Galénův boj za mír se zdá všem nesmyslný, bez naděje na úspěch. Jenže čas a nemoc začne pracovat v doktorův prospěch. Záhy onemocní tolik lidí, že se Galénova politika začne projevovat jako účinná.

Donu Quijotovi se nepodaří přesvědčit celý svět, že existují čarodějové a obři. Nemá konkrétně vytyčený cíl jako Galén. Chce pouze navrátit lesk době rytířské. S Čapkovým doktorem ho spojuje neuvěřitelná vytrvalost a umíněnost v uskutečnění svého ideálu. Oba však nedojdou úspěchu. Quijote se probouzí ze svého snu, Galén umírá uprostřed rozvášněného davu.

⁴⁰ Uvedená skutečnost dosvědčuje „nadpolitičnost“ Quijota. Spravedlnost nelze zaměňovat se zájmem většiny.

⁴¹ Srov. MARTINEC, J. Doktor chudých. In *Židovská ročenka 5739*. Praha: Rada žid. obcí, 1978/1979, s. 118.

⁴² Srov. VALOUCH F. Cesta Karla Čapka od relativismu k antifašismu. In *Krkonoše-Podkrkonoší*, 1964, s. 278.

⁴³ Srov. Tamtéž, s. 280.

2.5 Don Quijote poznávající (Zdeněk Němeček)

Postava Miroslava Roušara jakoby se sama nabízela pro posuzování jeho příbuznosti s rytířem z Manchy. Roušar má zájem o nejslavnější román Cervantese a během své cesty sám sebe pozoruje a srovnává se s donem Quijotem. Hlavní hrdina knihy *Ďábel mluví španělsky* zažívá svá dobrodružství především ve Španělsku. Tam totiž její autor, Zdeněk Němeček našel inspiraci, protože zde působil jako velvyslanec.

Miroslav Roušar je malíř z Čech, který je stále něčím puzen k návštěvě Španělska v době jeho krvavé občanské války. Starobylá jižanská země pro něj obsahuje mnoho tajemství. Chce najít odpověď na otázku, kde se bere válečný konflikt, jak vzniká válka. Uvědomuje si nebezpečí, které představují nálety na Barcelonu, jenže toto město jej láká nejvíce. Sám již jednou Španělsko navštívil, ale vrátil se vyčerpaný do Francie. Neustoupí však a vydá se tam opět. Tato pouť připomíná novou cestu dona Quijota, který se sice setkal s překážkami, ale při nejbližší příležitosti se vydá opět z rodné vesnice do širého světa. Poučený, ale ne vyléčený. Z charakteristiky Quijota, jak ji uvádí sám Cervantes, hodí se pro něj ona část statečný, ale nešťastný. Navzdory své odvaze malíř odpověď nenalezne a v závěru knihy je naznačený tragický konec jeho mladého života.

Roušarovu cestu označuje Antonín M. Píša⁴⁴ za donkichotiádu poznání. Smysl malířovy výpravy se jeví nebohým Španělům nepochopitelný a bláznivý. Roušar jde proti proudu. Všichni se snaží z nemocné země odejít, nebo se alespoň vyhnout ohnisku bojů. Malíř dělá přesný opak. A jeho důvod? Hledá absolutní pravdu o vzniku válečného běsnění. Není proto divu, když mu francouzský kněz položí dotaz: „*Jedete sám nebo Vás doprovází nějaký Sancho Panza?*“⁴⁵ Otec mu tím chce ukázat marnost jeho námahy. Don Quijote nad větrnými mlýny nezmátl.

Quijote na smrtelném loži prohlédne své bláznovství. Roušar si svou výstřednost uvědomuje ještě během života, ale hledanou pravdu nenajde. Barcelona se mu stane osudovou stejně jako pro dona Quijota. Rytíř tam kdysi utrpěl porážku, Roušar v ní patrně zahyne při novém náletu. O Roušarově životě víme pouze z deníku, který po sobě zanechal. Zapisník je nalezen vedle krvavé skvrny. Roušar se stane pouze pohřešovanou osobou, záhadou nesmrtelnou jako Manchan.

⁴⁴ Srov. PÍŠA, A. M. *Třicátá léta*. Praha: Československý spisovatel, 1971, s. 302.

⁴⁵ NĚMEČEK, Z. *Ďábel mluví španělsky*. Konfrontation Verlag: Zürich, 1974, s. 27.

2.6 Don Quijote blouznící (Jan Drda)

Zcela nový rozměr quijotství nacházíme v díle Jana Drdy *Putování Petra Sedmilháře*. Petr se totiž zcela identifikuje s představou o sobě a snaží se tuto zidealizovanou představu naplnit.

Petr, stejně jako don Quijote, dokáže svou chorou myslí a fantasií obracet realitu naruby. Psa si plete s mužem. Don Quijote zase mlýny s obry. Don Quijote se nechá za rytíře pasovat, Petr si vznešený rod jednoduše vyvodí z údaje v rodném listě: pater incertus. Z toho usoudí, že je synem výjimečného pána Patera Incerta (mimořádně, nevinným žertem hradního pána), ale pouze otcovi nepřátelé mu kladou do cesty překážky, aby se s ním nikdy nesetkal. Nebohý Petr však svého otce nikdy nepozná. Jeho otec je prostě neznámý. Za zmínku jistě stojí, že matka za Petrova otce označovala mimo jiné i dona Quijota.

Petr prožije těžké dětství u strýce. Autor nechává otevřenou možnost čtenáři, aby si interpretoval sám dosah strýcova týrání, nakolik mělo vliv na pozdější Petrovu chorobu. Petr pracuje na zámku jako knihovník. Nebezpečí, které skrývají knihy, se u něj projeví stejně jako u dona Quijota. Uvěří, že Pater Incertus je velitel vojsk proti Busurmanům. Dále se zamiluje do obrazu krásné a dávno mrtvé Aurélie. Jeho bláznovství plně propukne a vydá se na cestu za otcem, aby zachránil nebohou Aurélii. Svět bohužel zná především z knih, a tak se dostává do nejedné vážné situace a je nejednou napálen. Stejně jako don Quijote dostane do těla, ale se statečností, která je mu spíše k neštěstí, se pouští do dalšího boje. Bohužel ho z nemoci nevyлéčí ani pobyt v blázinci.

Petrův osud je tragičtější, než jaký měl urozený rytíř don Quijote. On nenachází u lidí porozumění. Právě proto čtenáře nerozesmává, ale spíše k němu cítí soucit. V ději nám nechybí ani Sancho Panza. Je to jeho vlastní kritický hlas, který v Petrových očích dostává podobu Ptáka Posměváka. Pták Posměvák jsou vlastně problesky reality do Petrovy mysli.⁴⁶

Petr má také svou Dulcineu. Je jí už zmíněná Aurelie. Ta ale dostává mnoho různých podob a vtělená je v herečce Běle, která se do Petra zamiluje, protože ji přitahuje svými sny. Konec Petra Bočka, který se nazývá Petrem Incertem a který je v kraji pro své fantastické historky znám jako Petr Sedmilhář, je tragický. Jeho quijotské putování za přeludem vyvrcholí v zatemnění smyslů. Uvěří, že splynul s milovanou Aurélií a že může létat. Těsně před smrtí se mu sice na okamžik rozum navrátí, ale přemůže ho vůle létat. Skočí? Autor nechává otevřený konec.

⁴⁶ Srov. jšk. Jan Drda. *Putování Petra Sedmilháře*. *Naše doba*, 1946, ročník LII, s. 44.

2.7 Don Quijote prohrávající (Ota Pavel)

V knize Oty Pavla *Smrt krásných srnců* se můžeme setkat z další quijotskou postavou. Je jí Leopold Popper, autorův tatínek. Je mu v knize věnováno mnoho prostoru vedle Pavlových vlastních rybářských příhod.

S donem Quijotem spojuje Lea už smutek, kterým je často naplněn. Quijote dostane jméno Rytíř Smutné Podoby (či Postavy).⁴⁷ Pavel zase několikrát mluví o strašně smutných očích svého otce. Leo se však stejně jako don Quijote smutku nikdy nepoddává cele. Spojuje je tedy optimismus a neustálá víra v lepší zítřek. Věří tomu, že o co je větší strádání, o to větší bude úspěch.

Don Quijote se u lidí setkává s nepochopením. Nikdo nevidí obry, ale větrné mlýny či měchy. Proto jsou jeho porážky i vítězství v očích veřejnosti směšné. Don Quijote by je měl nést daleko hůře, než jak se děje ve skutečnosti. Vždy si dokáže nezdar zdůvodnit, a proto se nemusí svými neúspěchy zaobírat v paměti. Quijote žije pro přítomný okamžik. Co bylo, bylo. Už to není. Může znovu nasednout na Rosinanta⁴⁸ a hrdě konat rekovné skutky. Stejnou vytrvalost můžeme nalézt u otce Lea. Kolikrát byl úspěšný? Kolikrát byl neúspěšný? Netřeba to řešit. Každý den je pro něj výzvou ke snění o lepší budoucnosti.

Jeho elán nezlomí ani pobyt v koncentračním táboře. Přesto dostane po této zkušenosti jeho život nový směr. Zatouží po rovnosti ras a především rovnosti Židů s Čechoslováky. Sám je židovského původu. Pevně věří v komunisty deklarovanou rovnost lidí. Jako porážku vnímá okamžik, kdy se v Rudém právu vedle jmen odsouzců dočte i o jejich židovském původu. Je to chvíle, která ho zlomí, a Leův definitivní konec pak představuje neúspěšné podnikání s králíky. Dona Quijote zdeptá porážka v Barceloně a následná nemoc. Také on cítí zradu, kterou mu přichystala vlastní fantazie a víra ve šťastnější zítřky.

Jako Quijote šel za svou vidinou, také otec Leo má svůj životní sen. Don Quijote je potulným rytířem. Leopold zase vášnivým rybářem. Leopold se zmiňuje o zlatých úhořích. Teprve až Ota trochu dospěje, vysvětlí mu otec, že zlatí úhoři nejsou definováni svým zabarvením. Zlatí jsou tím, že jich je veliké množství. Bohužel se Leovo přání chytit zlaté úhoře nesplní, a když se poštěstí jeho synovi, o radost z nich přijde kvůli nepozornosti řezníka, který je přesolil tak, že se nedali jíst.

⁴⁷ Pro doplnění informace uvádíme i druhé jméno dona Quijota. Po dobrodružství se lvy se nazývá Lvím rytířem.

⁴⁸ Přidržíme se vydání Dona Quijota z roku 1966 od Černého, kde je Rosinante uváděn v mužském rodě.

Při analýze pana Poperra musíme vycházet přímo z textu *Smrti krásných srdců*. V jedné ze svých povídek, *Otázka hmyzu vyřešena*, označuje autor svého otce za Sancho Panzu. Je to v souvislosti s inženýrem Jedličkou, který se rozhodne podnikat s novými mucholapkami. Podle Pavla byl Leo druhým člověkem po inženýrovi, který se nechal mucholapkami chytit, a byli tak dva: rytíř don Quijote a jeho věrný sluha Sancho Panza. Můžeme tedy Lea vnímat spíše jako Sancho Panzu, nežli jako Quijota? Je třeba si ujasnit, jakého Sancho Panzu Ota Pavel myslel, když uvedl onen příměr. Mluvil o tom zemánkovi, který se k rytíři přidal jen pro zisk a z naivity? Anebo mluvil o Sanchovi, který s Quijotem strávil mnoho dní a který se nechal strhnout jeho bláznovstvím? Panza naplňuje lidovou moudrost, která praví, že člověk mezi vlky se sám stává vlkem. Je proto přípustné tvrdit, že Sancho dostává rysy svého pána. Podle autora dostal Leo-Sancho od Jedličky-Quijota v podstatě pouze nový popud pro svou horečnou činnost a nadšení. V průběhu povídky se ukáže, že skutečným Quijotem je pan Popper. Právě on převezme štafetový kolík od inženýra a s důvěrou se pustí do podnikání s mucholapkami. Bohužel, ať už Sancho Panza, nebo don Quijote, oba nenacházejí spravedlivou odměnu za své úsilí. Quijotství Lea opouští a ten se vrací opět do své role Sancho Panzy. Potřebuje pevnější základy, musí sám objevit svůj cíl a touhu, a pak je už nepustí.

Bohumil Svozil⁴⁹ postavu Leopolda charakterizuje slovy o nezkrotné až místy pošetilé a potřeštěné touze po životní úspěšnosti, po realizaci nejrůznějších záměrů, nápadů, krásných vidin a dalo by se říci i snů. Podle něj není Leo člověkem reflexe, neváží promyšleně a obezřetně svoje možnosti a všechny okolnosti svého počínání, rozhoduje se spontánně a většinou se žene za svými cíli zcela bezhlavě. Je naprosto v zajetí svého přání, představy a snu. Nepřipomíná nám tato charakteristika bláznivého a snivého rytíře dona Quijota? A není Leopold quijotský, když ho Kateřina Dejmalová⁵⁰ nazývá nezlomným optimistou, kráčícím od porážky k porážce v přesvědčení, že právě teď dojde svět?

Na základě těchto tvrzení lze chápat Leopolda Poppera jako člověka s quijotským duchem, který se v jeho životě projevuje někdy silněji, někdy méně silně. Vyléčení Leova quijotství tkví v posledním neúspěchu s chovem králíků. Stár a zklamán brzy najde svou smrt jako don Quijote.

⁴⁹ SVOZIL, B. Ota Pavel: Smrt krásných srdců. In HOLÝ, J. a kol. *Český Parnas*. Praha: Galaxie, 1993, s. 40.

⁵⁰ DEJMALOVÁ, K. Smrt krásných srdců. IN KŘIVÁNEK, V. a kol. *Český dekameron*. Praha: Scientia, 1994, s. 180.

2.8 Dvě podoby dona Quijota podle Bohumila Hrabala

V této podkapitole se zaměříme na dílo jednoho z předních českých prozaiků druhé poloviny 20. století. Je to autor, který zažil významný přelom v dějinách lidstva, ale pocíťoval i jeho bolesti a obtíže. Hrabalovo svědectví o proměnách světa obohacují vzpomínky jeho nevlastního otce a strýce, ze kterých čerpal a které vrhají světlo na dobu, kterou už nezažil. Stejně jako Hrabal i Cervantes byl spisovatelem přelomu. Cervantesův román o *Důmyslném rytíři donu Quijotovi de la Mancha* otevřel dveře novověku.

Podle Jiřího Pelána⁵¹ dnes ani nevíme, zda Hrabal četl Cervantesova *Dona Quijota*. Nepovažuje to však za důležité. Podstatný je pro něj fakt, že se mytém dona Quijota a Sancho Panzy k němu dostal - snad skrze Dostojevského Myškina. V každém případě je hrabalovské quijotství charakterizováno spojením komična s hrdinstvím, fantazie s realitou, vznešenosti s nízkostí. Tak lze chápat Hrabalovy postavy jako je otec Francin, strýc Pepin a balič starého papíru Haňťa.

Quijotsky přejímají jeden ze základních rysů rytíře Smutné Postavy, a to míjení se s dobou. Když se důmyslný rytíř vydal na svou pouť plnou dobrodružství a nebezpečí, tak hrdinská doba už dávno pominula a přetrvávala pouze v knihách. Stejně tak Hrabalovi hrdinové žili v době, která se měnila tempem, kterému nepřivykli. Nesmíme se jim divit, protože 20. století s sebou přineslo mnoho změn.

Podle Josefa Vohryzka⁵² je pro Hrabalovy postavy typické, že žijí v trvalém snu. Taková charakteristika se shoduje s postavou rytíře z Manchy, protože také on jakoby žil ve snu, v iluzi. Cervantes dal svému hrdinovi procitnout, Hrabal nikoliv. Přesto oba spisovatelé nechávají ve svých dílech promluvit realitu, ať už se jim nastalé poměry líbí, nebo ne.

Jaký byl ve skutečnosti Bohumil Hrabal, nám přibližuje Václav Kadlec,⁵³ jenž ho charakterizuje rošťáckým pohledem a něžnou duší. Stačí však slovo nevhod a stává se z něj starý melancholický pán.

Hrabal jistě také měl své sny. Bohužel, praktiky totalitního režimu a realita poúnorové republiky se dotkla i tohoto českého spisovatele. Jistě by rád nechal žít své sny, ale dává prostor skutečným poměrům. Tak jak to činil i Cervantes.

⁵¹ Srov. PELÁN, J. Quijotismus v Hrabalovi. In *Don Quijote v proměnách času a prostoru*. Praha: Filosofická fakulta UK, 2005, s. 48.

⁵² Srov. VOHRYZEK, J. *Literární kritiky*. Praha: Torst, 1995, s. 147.

⁵³ Srov. KADLEC, V. Bázlivý hrdina Bohumil Hrabal. In *Hrabaliána*. Praha: Prostor, 1990, s. 11.

2.8.1 Don Quijote vyprávějící

Městečko, ve kterém se zastavil čas patří mezi prózu s autobiografickými prvky ze života Bohumila Hrabala. Setkáváme se zde s jedněmi z nejvýraznějších hrabalovských typů: otcem Francinem a strýcem Pepinem. Oba tito mužové tvoří komplementární dvojici, a proto je nelze od sebe oddělovat. Francin totiž začne v závěru svého života přebírat roli svého bratra.

Skutečného strýce Pepina zachytil ve svém deníku Josef Hiršal: „*A u nedalekého polorozpadlého výměnku stojí jako socha pomenší strýc Pepin. Kulatá, poloplešatá, nakrátko ostríhaná hlava, vysedlé lícní kosti, pohled rozpačitý, a přece ve střehu ... a čemu se tady říká televize, pochopili jsme, až když vlastně představení začalo. Je to magnetofon, na kterém pouštějí strýci pásky s jeho nahranými monology. Nádherné, věčně se opakující nepřetržité historie a vyprávění, zázrak sklerotické paměti. Poznanky, moudrosti, vzpomínky, komedie a tragédie, minibalady i miniromance ševcovského tovaryše na Hané, vojáka první světové války, vandrovního, pivovarského pomocníka i domýšlivého nymburského kavalíra v jednom...*“⁵⁴

Strýc Pepin je ve srovnání s donem Quijotem vůdčí postavou vedle Francina, protože především on působí jako jednoduchý člověk, který dokáže vzbuzovat úsměv na tváři, a pomoci tak v každodenní lopotě dělníků v pivovaru. Především on je představitelem typického znaku dona Quijota, a to směšnosti, kterou si není schopen sám uvědomit. Jeho přístup k životu a specifická slovní zásoba dokáže druhé přimět, aby přistoupili na jeho hru, tedy chápali ho, komunikovali s ním po jeho a milovali ho. Také Quijote dokázal svou vírou ve fantastický svět strhnout lidi do takové míry, že se mu přizpůsobovali a v bláznivých kouscích povzbuzovali.

Pepin sice nedokázal svými obrovskými výmysly ostatní přesvědčit, ale rádi mu vždy naslouchali a ve lžích či přehánění podporovali. Pro potulného rytíře bylo nemyslitelné, aby se neřídil zákonem pravdy. Pokud se někdy něco odehrálo jinak, než jak chápal don Quijote, nebylo to učiněno zlou vůlí Quijotovou jako spíše kouzly zlých čarodějů, jež mnohokrát zmátly rytířovy oči. Pepin však nedbal toliko o pravdu, nebo byl alespoň přesvědčen, že ji má.

⁵⁴ HIRŠAL, J. Start Bohouše Hrabala v „letu let“ (1955-1959). In *Hrabaliána*. Praha: Prostor, 1990, s. 59-60.

Za blázna ho považoval i jeho malý synovec Bohumil, který na něj později vzpomínal v svém *Městečku, ve kterém se zastavil čas* slovy: „A já jsem věděl, že Pánbůh nemá rád pravdu, že má rád blázny a nadšené lidi, takové, jako je strýc Pepin.“⁵⁵

Přesto tento muž, který působil podivínsky už svým řevem, byl schopen i hrdinského činu. Neuvědomil se všechny následky, které jeho jednání mohlo mít, ale jeho tanec ve dni, kdy byl spáchán atentát na Heydricha, byl považován za skutečně odvážný protest. Stejně můžeme srovnat mnohé statečné činy dona Quijota s tímto výkonem strýce Pepina. Vzpomeňme například na slavné dobrodružství se lvy. Kromě dona Quijota byli všichni jeho účastníci přesvědčeni, že se jedná o holé bláznovství a neodůvodněné vystavení se nebezpečí.

Pepin dostával jednou za čtvrt roku revoluční náladu. Chtěl změnit svůj život a vybral si všechny úspory, co měl u svého bratra. Vždy se vydal do světa, přesněji do hospody s dámskou obsluhou za svými Dulcineami. Tehdy vyvrcholila jeho komika i tragika. Komediantem pro své spoluobčany, tragický v údělu komika, kterému se kdekdo vysmívá a utahuje si z něho. A přitom si Pepin není schopen sám uvědomit, kolik důstojnosti mu to ubírá. V úhrnu ale člověk spokojený se svým životem. Tyto výpravy vždy zakončené finanční krizí nikdy neodradily jejich aktéra před dalším uskutečněním. Strýc Pepin si nasazoval svou bílou námořnickou čepici a vydával se v určitém časovém odstupu opět „do světa“ na vlastní pěst. Vždyť don Quijote si také nasadil ukořistěnou přilbu Mambrinovu a neodradili ho od dalších výprav ani čarodějové se svými úklady, ani nezdary v boji. Tento nezdolný optimismus může připomínat Leopolda Poppera.

Podle Jiřího Pelána⁵⁶ znásobil Cervantes účinnost dona Quijota tím, že postavil po jeho boku Sancho Panzu. Tento jeho zbrojnoš, tolik rozdílný od svého pána, se ale vyvíjí a nechává se proměnit. To samé platí u bratří Francina a Pepina. V počátku děje se projevuje Francin jako ten, který drží ochrannou ruku nad svým bratrem. Naplňuje tak v rytířských románech pobratimství typ sapientia – rozvážný a mlčenlivý, zatímco Pepin zastává typ fortitudo – zbrklý, hlučný až lehkovážný. U Cervantese je typ fortitudo zastoupen Quijotem (a náležitě zparodován ve slabost) a typ sapientia Sanchou Panzem (zparodován ve zbabělost).

Závěrem stačí pouze dodat, že sám autor ve své próze srovnával Pepina, bojujícího se vzpříčeným ledem v drtiči, s donem Quijotem a s jeho bojem s větrnými mlýny.

⁵⁵ HRABAL, B. *Městečko, kde se zastavil čas*. Toronto: Sixty-Eight Publ., 1989, s. 30.

⁵⁶ Srov. PELÁN, J. Quijotismus v Hrabalovi. In *Don Quijote v proměnách času a prostoru*. Praha: Filosofická fakulta UK, 2005, s. 50 – 51.

2.8.2 Don Quijote mlčící

Jak již bylo zmíněno v úvodu kapitoly o quijotství v Hrabalově díle, také Haňťa z *Příliš hlučné samoty* nese další quijotský rys, a to míjení se s dobou. Budeme se nyní zabývat tímto paradigmatem. Stejně můžeme najít už u Megalrogova z *Konce starých časů*. Užší podobnosti postav Haňťa – Megalrogo si můžeme povšimnout při jejich charakteristice, která nese stopy quijotského i prášilovského ducha. Hrabal postavu starého Haňti stvořil původně v povídce s názvem *Baron Prášil*. Kníže Megalrogo byl ve Vančurově románu několikrát označován přezdívkou Baron Prášil.

Haňťa je považován Dragoslavem Slejškem⁵⁷ za samostatný literární typ, který je - hned po Švejkovi - typický pro českou literaturu. Domnívá se, že Haňťa je donem Quijotem současnosti. Jako don Quijote zachraňoval ctnosti v době rytířského úpadku, tak Haňťa zachraňuje hodnoty individuálního přístupu ke každé knížce v době nástupu robotického hromadného likvidování knih. Nejde tu pouze o zachraňování knih, ale především o pomoc individuálnímu přístupu k práci a zálibám v době úpadku malovýroby.

Haňťův hodnotový konflikt sahá hlouběji, než starý konflikt Quijotova rytířského romantismu s kramářským realismem. Právě v této hloubce konfliktu jde Haňťa ještě dále než Quijote či Švejk. Podle Slejška⁵⁸ může být don Quijote pojímán jako tragikomický, ba směšný typ. V případě starého Haňti by takové chápání bylo nedorozumění. Tragédie Quijotova tkví v odchodu rytířské doby z historické scény. Haňťa však tuší potenciální katastrofu lidskosti vůbec.

Haňťa, balič starého papíru, je dlouholetý zaměstnanec sběrného dvora a úzce provázaný se svým hydraulickým lisem. Svět se mu zmenšuje do čtyř stěn a na cesty z práce do hospody a domů. Jemu to ovšem nevadí, protože svět k němu promlouvá skrze knihy, které se mu někdy při balení dostanou do rukou. Jako don Quijote je starý balič vášnivým čtenářem. Přesto jeho láska ke knihám dostává jinou podobu. Těší se, že v důchodu bude vytvářet umělecké balíky, kterým svěří moudrost knih. Ničením knih u Cervantese se zabývají holič a pan farář. Avšak v případě Quijotově i Haňťově nepřináší zánik knih změnu jejich charakteru.

⁵⁷ Srov. SLEJŠKA, D. Hodnoty, Hrabal a Haňťa. Haňťa jako don Quijote současnosti? In *Hrabaliána*. Praha: Prostor, 2005, s. 101.

⁵⁸ Srov. Tamtéž, s. 103.

Podle Haňťova přesvědčení jde všechno současně dopředu a všechno se současně navrácí zpět. Bohužel se nakonec sám ocitne při chodu věcí vpřed, v jednosměrném toku dějin. Není schopen změny, spočívající v balení papíru čistého. Je mimo jeho možnosti přijmout nový stroj na zpracování starého papíru. Žije pro dobu, která právě pomíjí.

Haňťa je osamocen. Nemá žádného Sanchu, který by jej povzbuzoval či odrazil od subjektivních představ. Jeho život se tak odehrává podle pravidel, které si Haňťa sám určil. Nikdo „zvenku“ mu nevěnuje svou pozornost. Haňťa se tedy stále více upevňuje ve svých představách o životě a o světě. Don Quijote také nepřijímal mnohdy oprávněná slova Sanchy, který se alespoň zpočátku snažil svého pána usměrňovat. Don Quijote se stal obětí vlastních představ. Proto příchod nové doby, nového stroje a nového přístupu k životu, kdy jsou knihy likvidovány, znamená likvidaci také pro samotného Haňťu. Don Quijote poznal realitu až skrze svou nemoc. Haňťa realitu není schopen unést.

Jiří Pelán⁵⁹ charakterizuje Haňťu jako vrcholnou inkarnaci kristovsko-quijotského typu, jdoucího proti proudu a sveřepě zamilovaného do svého ideálu. Stejně jako Cervantes také Hrabal používá schémata, která zachycují drama lidské existence. Don Quijote je prvním existenciálním hrdinou, který s naléhavostí hledá smysl lidského života. Odpověď pak nachází v tom, že individuální život má smysl teprve tehdy, je-li životem s druhými a pro druhé, je-li úsilím o prosazení dobra. Don Quijote nese stopy kristovského mýtu, který je zparodován. Vysoký cíl se ocitá v konkrétních lidských podmínkách, kde si lidé už přivykli degradaci hodnot. Právě proto se don Quijote ocitá za hranicemi reálného světa, v samotě svého bláznovství. Jeho ideál odmítli ti, kterým je určen. Proto jsou Hrabalovy postavy, a zvláště Haňťa, odsouzeny k výstřednosti a existenciální samotě. Pokoušejí se totiž quijotsky vložit do života hodnoty, na něž už svět zapomíná nebo zapomněl.

Haňťa je odsouzen ke stálým pohybům a neměnné existenci. Tento sisyfovský pořádek je nečekaně ohrožen. Haňťu však nezlomí pouze moderní lis, ale především mladí lidé, kteří bezstarostně a lhostejně ničí literaturu. Haňťovo přesvědčení, že hmotu lze zničit, ale myšlenky ne, dostane smrtelnou ránu. Haňťa je ze svého sklepa vyhnán, aby více nevzdoroval společnosti svým podivným chováním. Haňťa zůstane věrný své identitě. A to nebylo pro normalizační společnost přípustné, protože starý balič je mimo „normu.“ Quijote je ze svého snění vyléčen a více už nemate zdravé lidi.

⁵⁹ Srov. PELÁN, J. Quijotismus v Hrabalovi. In *Don Quijote v proměnách času a prostoru*. Praha: Filosofická fakulta UK, 2005, s. 50.

2.9 Don Quijote snící (Petr Placák)

Medorek, prvotina Petra Placáka, obsahuje prvky experimentální literatury. Vznikl v 80. letech 20. století. Autor rozbíjí schémata kompoziční a syžetová. Hlavní hrdina se potácí mezi dvěma extrémy a nelze ho jednoznačně zařadit do určitých kategorií. Karel Medor je buď citlivý a nepochopený básník, nebo hrubý vagabund a cynik. Jeho spřízněnost s českými quijotskými postavami můžeme vysledovat u Hrabala a Kafky.

Medor je mladík, který vyrůstá v éře doznívající normalizace. Nedokáže se s ní smířit. Nejde mu tolik o politické přesvědčení či svobodu, ale vadí mu programová masovost a potlačení individuality člověka. Odtud je už pak krůček k tomu, že „*protagonista, veden k nedůvěře k jakýmkoli ustáleným (oficiálním i neoficiálním) ideám a doktrínám, vytváří si vlastní myšlenkový svět.*“⁶⁰

Čtenáři se nepodaří rozluštit, jestli Medorkovy příběhy vůbec kdy existovaly, nebo se jedná o pouhý sen. Tady je patrný časový rozdíl mezi autory tři sta let. Cervantes nenechává své čtenáře na pochybách, co realita je a co není. Placákovi je bližší Kafkův autorský přístup. „*Vazba na F. Kafku je patrná nejen v podání prostředí, jež má rysy starobylé i současné Prahy, ale především v pojetí tápajícího hrdiny, jehož nejednoznačná identita je občas zdůrazněna zkrácením příjmení na pouhou iniciálu,*“⁶¹ napsal o něm Martin Pilař.

O tom, kdo je Karel Medor, se vedlo mnoho dohadů mezi literárními kritiky. Nezpochybnitelným faktem však zůstává jeho snivost. Ta je podle Milana Jungmanna⁶² klíčem k jeho povaze. Tento kritik tvrdí, že pro Medorka je důležitější sen než realita. A dále se ptá: „*Není tento sklon ke snění významnou konstantou jistého druhu literatury?*“ Odpověď na to nedává, ale lze si vzpomenout na Jana, na Petra Sedmilháře i na Haň'u. Se sny je úzce spojen Jan od Vančury. Petr nesní, spíše je obětí preludů (Netrpí Medorek také preludy?). Haň'a si svůj svět v podzemí doplňuje představami. Jeho žití a sny nejsou ostře rozděleny.

A jako se don Quijote vydal do světa, aby připomněl lidem zlatý věk potulných rytířů, tak „*Medorek posléze začíná sám sebe chápat jako rytíře bez bázně a hany*“⁶³ Oba jsou nespokojení s panujícími poměry a chtějí je změnit. Bezúspěšně.

⁶⁰ MACHOVEC, M. Petr Placák: Medorek. In HOLÝ, J. a kol. *Český Parnas*, Praha: Galaxie, 1993, s. 303.

⁶¹ Slovník české literatury [online]. PILAŘ, M. *Placák, Petr: Medorek*. [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <<http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1538>>.

⁶² Srov. JUNGSMANN, M. *Průhledy do české prózy*. Praha: Evropský kulturní klub, 1990, s. 111 – 112.

⁶³ MACHOVEC, M. Petr Placák: Medorek. In HOLÝ, J. a kol. *Český Parnas*, Praha: Galaxie, 1993, s. 302.

2.10 Don Quijote ztrácející sám sebe (Michal Viewegh)

Podobně jako u Oty Pavla nese Vieweghova kniha *Báječná léta pod psa* autobiografické rysy a figuruje v ní quijotský tatínek. Pavlův otec čelí nacistům, Vieweghův komunistům.

Josef je vzdělaný člověk, který po roce 1968 raději dobrovolně opustí akademii a nastoupí místo v obchodním oddělení sklářského podniku nedaleko Sázavy. Navzdory tomuto prozíravému kroku nedokáže učinit věc, ke které se většina občanů rozhodla, totiž vstoupit do komunistické strany. V knize je líčen jako nekonfliktní člověk, zvyklý ustupovat a podřizovat se. V tomto kontextu je jeho počínání nepochopitelné. Můžeme říci stejně nepochopitelné jako jednání dona Quijota, jenž se snaží zvítězit nad větrnými mlýny. Jenže don Quijote mlýny nevidí, nýbrž spatřuje zlé obry. Josef si uvědomuje, že jeho politická nepřizpůsobivost může mít následky, ale jejich míru není schopen odhadnout.

Josefovo počínání se jeví jako quijotské i jeho příteli Zvárovi, který do KSČ nakonec vstoupil. To dokládá úryvek z knihy zachycující rozhovor rodičů hlavního hrdiny Kvida: „*Chceš říct, že Zvára –?*“ (matka) „*Ano,*“ řekl Kvidův otec *s jakousi trpělivostí. „Zvára.“* (otec) „*To tedy ... to bych nevěřila...*“ (matka) „*Trpící lidé ho prý už nudí,*“ řekl otec. „*Pochopil, že k šíření pravdy je třeba lstivosti. Taková je doba. Oni jsou náš soupeř – a proti soupeři musíme uplatňovat taktiku, jinak je to donkichotství. Živočich přežívá tím, že splývá se svým okolím. Všechna ta rudá barva je jen ochranným zbarvením. Člověk prostě musí jít s dobou – tím spíše, když v transformátoru nastydl na ledviny.*“ Aha,“ řekla matka. *Já prý postrádám alespoň minimální pud sebezáchovy ...*“ (otec) „*To je pravda.*“ (matka)⁶⁴ Kvidův otec stojí před morálním problémem. Vzdát se, byť dočasně, svého názoru a sehnout se pod tlakem společnosti, nebo vytrvat a nést důsledky, jež padají nejen na něj, ale také na jeho rodinu. Don Quijote se vydal do světa bez ohledu na posměch, který to jeho neteři přineslo. On si to ale neuvědomoval, přesvědčený o své výjimečnosti.

Vieweghova kniha přenesla quijotství do nové podoby. Prozření tatínka o síle státního aparátu se stane zdrojem jeho psychických potíží. Pouze v jeho mysli existují mikrofony a agenti KGB. Quijote vidí armády, únosce a obry, kde nejsou. Odloučení od tohoto fikčního světa mu přinese smrt. Výsledek je stejný u obou: snažili se žít podle morálních principů, ale doba jim k tomu nebyla nakloněna, protože své hodnoty vidí jinde. Působili proto bláznivě a neměli možnost nic na tom změnit.

⁶⁴ VIEWEGH, M. *Báječná léta pod psa*. Brno: Petrov, 1997, s. 56.

Epilog

Ocitáme se na konci práce s názvem *Don Quijote jako literární typ v české literatuře 20. století*. Pokusili jsme se interpretovat české literární postavy s quijotskými rysy ve vymezeném období dějin. Přihlíželi jsme při analýze k původnímu donu Quijotovi od Miguela de Cervantese. Dále jsme využívali recenze a odborné články literárních kritiků. Především jsme se pokoušeli vycházet z primární literatury, která nám nejautentičtěji představuje quijotské typy.

Z naší analýzy vyplývá závěr, že quijotské postavy jsou velmi individuální, bývají nepochopeny a většinou končí tragicky. Jejich společným jmenovatelem je jistá dávka odlišnosti od společnosti, ve které žijí. V českém prostředí byl don Quijote ovlivněn různými politickými systémy a historickým skutečnostmi. Odráží dobu první republiky, varuje před válkou, vyjadřuje se k občanské válce ve Španělsku, hodnotí dobu normalizace a chápe situaci moderního člověka odcizeného sobě i světu.

V 1. polovině 20. století Quijote řeší nadčasové problémy s obecnou platností. Chce hledat smysl života, najít původ války a umět se socializovat. Jenže Dyk svému Quijotovi určil tragický, nenaplněný osud a další quijotské postavy jím trpí též. Metafyzické otázky nedokážou zodpovědět. Ve 2. polovině 20. století se autoři zaměřují na lidská dramata zasazená do dobových podmínek. Implicitní metafyzický rozměr mají i tyto quijotové, ale jsou ještě většími oběťmi vlastních představ. Dykův Quijote chce změnit svět, ale Viewegh zjišťuje, že quijotství se nevyplácí a polemizuje s pojetím dona Quijota jako postavy hodné obdivu a uznání.

Don Quijote dodnes neztrácí na naléhavosti a připomíná nám, že je třeba věřit v sílu lidské myšlenky, snu a touhy. Je však nutné věřit tomu, co není v rozporu s rozumem. Nezavírat oči před realitou, jak činíval don Quijote. Skutečná moudrost je poznání reality tak, jak je. Odvaha je pak tuto realitu přijmout, i když se mnohdy na první pohled zdá quijotská. Část dona Quijota se ukrývá v každém z nás, protože i my chceme dělat veliké věci a něčemu věřit. Má však smysl ještě něčemu věřit? Ocitáme se blízko traumatu Viktora Dyka. Jeho Quijote zoufale zjišťuje, že na světě není nic krásného, ani velikého. Pokud dojdeme také k tomuto závěru, asi se nám nebude líbit. Ano, quijotství se svou vírou v lepší svět a ideál má smysl!

Doufáme, že práce poodhalila a zdůraznila význam dona Quijota v české literatuře a že tak přispěla k zájmu o tuto neopakovatelnou literární postavu v kulturní historii lidstva.

Seznam použitých zdrojů

Použité prameny

- 1) CERVANTES SAAVEDRA, M. de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. Přeložil a doslov napsal Václav Černý. 17. vyd. (V Odeonu 2.). Praha: Odeon, 1966. 731 s.
- 2) ČAPEK, K. *R.U.R. Bílá nemoc. Matka*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1972. 219 s.
- 3) DRDA, J. *Putování Petra Sedmilháře*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1958. 417 s.
- 4) DYK, V. *Zmoudření dona Quijota*. Doslov napsal Milan Lukeš. Praha: Orbis, 1957. 114 s.
- 5) HRABAL, B. *Městečko, kde se zastavil čas*. Toronto: Sixty-Eight Publ., 1989. Printed in Canada. 152 s. ISBN 0-88781-213-9.
- 6) KAFKA, F. *Aforismy*. 3. vyd. Praha: Torst, 1998. 117 s. ISBN 80-7215-057-X.
- 7) KAFKA, F. *Zámek*. 4. vyd. Praha: Odeon, 1989. 405 s. ISBN 80-207-0720-4.
- 8) NĚMEČEK, Z. *Ďábel mluví španělsky*. Konfrontation Verlag: Zürich, 1974. 222 s. ISBN 3-85770-009 2.
- 9) PAVEL, O. *Smrt krásných srnců*. [S. l.]: Orego, 1995. 159 s. ISBN 80-901716-2-1.
- 10) PLACÁK, P. *Medorek. Starcovy zápisky*. 2. vyd. (v tomto souboru 1.) Praha: nakladatelství Hynek, 1997. 175 s. ISBN 80-85906-67-8.
- 11) VANČURA, V. *Konec starých časů*. 3. vyd. Praha: Družstevní práce, 1934. 413 s.
- 12) VANČURA, V. *Občan Don Quijote a jiné prózy*. Praha: Československý spisovatel, 1961. 158 s.
- 13) VANČURA, V. *Pekař Jan Marhoul. Pole orná a válečná*. 12. vyd. (v ČS 4.). Praha: Československý spisovatel, 1984. 260 s.
- 14) VANČURA, V. *Učitel a žák: scénická báseň*. Praha: Plejada, 1927. 65 s.

Použitá literatura

- 1) BUZKOVÁ, P. *České drama*. Praha: Melantrich, 1932. 258 s.
- 2) ČERNÝ, V. Don Quijote a quijotismus. *Host: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku*, 1966, roč. XIII, č. 5. s. 12 – 19.
- 3) FUČÍK, B. Vančurův učitel a žák. *Tvar: měsíčník pro umění a kritiku*, 1928, roč. II, s. 14-19.
- 4) GÖTZ, F. *Jasnící se horizont: průhledy a podobizny*. Praha: Václav Petr, 1926. 264 s.
- 5) HIRŠAL, J. Start Bouhouše Hrabala v letu let (1955-1959). In *Hrabaliána: sborník prací k 75. narozeninám Bohumila Hrabala*. Sestavili Milan Jankovič a Josef Zumr. Praha: Prostor, 1990, s. 57-62.
- 6) HOLÝ, J. a kol. *Český Parnas: literatura 1970-1990: interpretace vybraných děl 60 autorů*. Praha: Galaxie, 1993. 405 s. ISBN 80-85204-07-X.
- 7) HOLÝ, J. Donkichotský motiv v díle Vladislava Vančury. In *Literární archiv: sborník Památníku národního písemnictví. Ročník 13-15, 1978-1980*. Praha, 1982, s. 37-49.
- 8) jšk. Jan Drda. Putování Petra Sedmilháře. *Naše doba, revue pro vědu, umění a sociální život*, 1946, ročník LII, s. 43 – 44.
- 9) JUNGSMANN, M. *Průhledy do české prózy*. 1. vyd. Praha: Evropský kulturní klub, 1990. 128 s. ISBN 80-85212-06-4.
- 10) KADLEC, V. Bázlivý hrdina Bohumil Hrabal. In *Hrabaliána: sborník prací k 75. narozeninám Bohumila Hrabala*. Sestavili Milan Jankovič a Josef Zumr. Praha: Prostor, 1990, s. 11-36.
- 11) KONRÁD, E. Osvobození a básník. *Cesta: týdeník pro literární život a umění*, 1928. roč. X, č. 4, s. 65.
- 12) KŘIVÁNEK, V a kol. *Český dekameron: sto knih 1969-1992*. Praha: Scientia, 1994. 263 s. ISBN 80-85827-78-6.
- 13) KUNDERA, M. *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*. Brno: Atlantis, 2005. 45 s. ISBN 80-71082-58-9.

- 14) MARTINEC, J. Doktor chudých. *Židovská ročenka 5739*. Redigoval František Kafka. Praha: Rada židovských náboženských obcí, 1978/1979. s. 115-119.
- 15) NOVOTNÝ, J. O. Moderní apokalypsa. *Cesta: týdeník pro literaturu, život a umění*, 1926, roč. VIII, č. 10, s. 162 – 163.
- 16) ORTEGA Y GASSET, J. *Meditace o Quijotovi*. Brno: Host, 2007. 120 s. ISBN 987-80-7294-226-8.
- 17) PELÁN, J. Quijotismus v Hrabalovi. In *Don Quijote v proměnách času a prostoru: sborník ze sympózia pořádaného v Praze 24. a 25. února 2005*. Editoval Michal Fousek. Praha: Filosofická fakulta UK, 2005, s. 47-53.
- 18) PISTORIUS, J. Don Quijote Třetí (poznámky k typologii postav v díle Vladislava Vančury). *Kritický měsíčník*, 1946, ročník VII, s. 61 – 63.
- 19) PÍŠA, A. M. *Dvacátá léta: Kritiky a stati*. Uspořádala Marie Píšová. Praha: Československý spisovatel, 1969. 413 s.
- 20) PÍŠA, A. M. *Třicátá léta: Kritiky a stati*. Uspořádala Marie Píšová. Praha: Československý spisovatel, 1971. 335 s.
- 21) POLÁČEK, J. *Portréty a osudy: (postavy v próze Vladislava Vančury)*. Boskovice: Albert, 1994. 187 s. ISBN 80-85834-05-7.
- 22) SEZIMA, K. Z nové tvorby románové. (Romány ke chvále zlého činu), VI. *Lumír: revue pro literaturu, umění a společnost*, 1935, roč. LXI, s. 107 – 110.
- 23) SLEJŠKA, D. Hodnoty, Hrabal a Haňťa. Haňťa jako don Quijote současnosti? In *Hrabaliána: sborník prací k 75. narozeninám Bohumila Hrabala*. Sestavili Milan Jankovič a Josef Zumr. Praha: Prostor, 1990, s. 101-103.
- 24) ŠALDA, F. X. *Kritické projevy 13 (1925-1928)*. Praha: Československý spisovatel, 1963. 449 s. Soubor díla. Sv. 22.
- 25) UNAMUNO, M. DE. *Španělské essaye*. 2. vyd. Brno: Vetus Via, 1997. 108 s. ISBN 80-86118-00-2.
- 26) VALOUCH, F. Cesta Karla Čapka od relativismu k antifašismu – Bílá nemoc. In *Krkonoše - Podkrkonoší: vlastivědný sborník*. Vedoucí redaktor Jaroslav Křivohlavý. Havlíčkův Brod: Východočeské nakladatelství, 1964, s. 261-297.

- 27) VESELÝ, A. Viktor Dyk dramatika. *Lumír: revue pro literaturu, umění a společnost*, 1933, ročník LIX, č. 9 -10, s. 504 – 509.
- 28) VLČEK, B. Na rozcestí. *Cesta: týdeník pro literaturu, život a umění*, 1924, roč. VI, č. 40, s. 582 – 583.
- 29) VOHRYZEK, J. *Literární kritiky*. Praha: Torst, 1995. 413 s. ISBN 80-85639-45-9.

Elektronické zdroje

Slovník české literatury [online]. *Placák, Petr: Medorek*. [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1538>>.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Eliška Matyášová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubiček, Ph. D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Don Quijote jako literární typ v české literatuře 20. století
Název v angličtině:	Don Quijote as the literary type in Czech literature 20th century
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na analýzu literárních postav české literatury 20. století s přihlédnutím k jejich donquijotské motivaci. Sleduje vývoj dona Quijota jako literárního typu v českém prostředí, kde byl různě interpretován. Na konkrétních příkladech demonstruje shodné i rozdílné donquijotské rysy literárních postav.
Klíčová slova:	don Quijote, česká literatura, 20. století, literární typ, postava
Anotace v angličtině:	Bachelor thesis is aimed on analysis of literary characters in Czech literature of 20th century with view to their Donquijots motivation. It follows progress of Don Quijote as literary type in Czech milieu where was differently interpreted. On concrete examples demonstrate identical or different Donquijots features literary characters and their changes in Czech literature of 20th century.

Klíčová slova v angličtině:	don Quijote, Czech literature, 20th century, literary type, character
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	40 stran
Jazyk práce:	český